

18. заседание

Вторникъ, 19 юлий 1927 година.

(Открито отъ подпредседателя д-ръ Б. Вазовъ, въ 16 ч. 15 м.)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Отварямъ заседанието.

(Отъ заседанието сж отсъствуваха следнитъ народни представители: Иванъ Ангеловъ, Никола Андреевъ, Драгомиръ Апостоловъ, Христо Баевъ, Борисъ Наконъ Бошковъ, Стефанъ Бояджиевъ, Добри Витановъ, Никола Владовъ, Хюсеинъ х. Галибовъ, Страшимиръ Георгиевъ, Мехмедали Герай, Димитъръ Грънчаровъ, Василь Драгановъ, Георги Драгневъ, д-ръ Димо Желъзовъ, Димитъръ Ивановъ II, Савчо Ивановъ, Василь Игнатовъ, Христо Илиевъ, Христо Калфовъ, Панайотъ Тинчевъ Калчевъ, Боню Колевъ, Иванъ Колевъ, Кънчо Кънчевъ, Димитъръ Ловчиновъ, Михайлъ Маджаровъ, Янаки Молловъ, Стойчо Мошановъ, Коста Николовъ, Стоянъ Омарчевски, Малинъ Паневъ, Вичо Петевъ, Иванъ Петровъ, Проданъ Поповъ, Кирилъ Славовъ, Петко Стайновъ, Никола Стамболиевъ, Христо Статевъ, Никола Костовъ Тахтаджи, Желю Тончевъ, Иванъ Харизановъ, Христо Баевъ, Иванъ Христовъ, Антонъ Ченгелиевъ и Теню Янгъзовъ)

Разрешенъ е отпущенъ следнитъ народни представители:

- На г. Михайлъ Маджаровъ — 15 дни;
- На г. Никола Стамболиевъ — 3 дни;
- На г. Иванъ Христовъ — 4 дни;
- На г. Христо Баевъ — 15 дни;
- На г. Никола Костовъ Тахтаджи — 3 дни;
- На г. Димитъръ Ловчиновъ — 3 дни;
- На г. Петко Палиевъ — 1 день;
- На г. Телю Янгъзовъ — 3 дни;
- На г. Василь Драгановъ — 4 дни;
- На г. Иванъ Колевъ — 5 дни;
- На г. Вичо Петевъ — 5 дни;
- На г. Никола Алексиевъ — 2 дни;
- На г. Иванъ х. Николовъ — 4 дни;
- На г. Савчо Ивановъ — 4 дни;
- На г. Митю Аврамчовъ — 3 дни;
- На г. д-ръ Борисъ Николовъ — 4 дни;
- На г. Стоянъ Омарчевски — 5 дни;
- На г. Димитъръ Ивановъ II — 5 дни;
- На г. Борисъ Бошковъ — 5 дни и
- На г. Иванъ Харизановъ — 3 дни.

Съобщавамъ на г. г. народнитъ представители, че отъ Министерството на финанситъ сж постъпили:

1. Предложение за освобождение отъ митни берии употребяванитъ дрехи, изпратени отъ Америка за българскитъ бѣжанци. (Вж. прил. Т. I, № 15)

2. Предложение за продължаване срока на торбитъ за амбалажъ на брашно по чл. 214 отъ закона за митницитъ. (Вж. прил. Т. I, № 16)

Тия предложения ще ви се раздадатъ.

Г. министърътъ на търговията, промишлеността и труда е готовъ да отговори на питането на народния представител г. Калоянъ Маноловъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: За втори пѣтъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Калоянъ Маноловъ да развие питането си.

К. Маноловъ (зан): Г. г. народни представители! Отправихъ едно питане до г. министра на търговията, промишлеността и труда по износа на кашкавала и сиренето. Мотивитъ, за да отправа питането, бѣха следнитъ.

Миналата година следъ 1 мартъ оценката на сиренето и кашкавала, предназначени за износъ, се намали за кашкавала отъ 60 л. на 10 л., а за сиренето отъ 30 на 5 л., като съответно съ това се намали и износното мито на 3 л. за

килограмъ кашкавалъ и на 1-50 л. за килограмъ сирене. Прѣз високото мито миналата година сж били изнесени 73.200 кгр. кашкавалъ и 12.608 кгр. сирене. При сегашното ниско мито, азъ твърдо вѣрвамъ, че кашкавалътъ и сиренето, особено кашкавалътъ, ще бѣдатъ изнесени. Азъ не можахъ да събера точни сведения колко сирене и кашкавалъ сж произведени. Има обаче съмнение, че кашкавалътъ и сиренето ще бѣдатъ закупени отъ търговци-експортѣри и ние да дойдемъ до положение ценитъ на кашкавала и сиренето за вътрешна консомация да се покачатъ. Съ моето питане азъ искахъ да узная дали г. министърътъ е направилъ нѣщо, за да може да се предотврати едно евентуално поскъпване на тия артикули на вътрешния пазаръ следъ като стане износътъ имъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата г. министърътъ на търговията, промишлеността и труда.

Министъръ Ц. Бобошевски: Г. г. народни представители! Не само министерството и правителството нѣма да взематъ мѣрки, съ които да попрѣчатъ на закупуването на млѣчнитъ продукти, но ние ще трѣбва да улеснимъ тѣхния износъ. Това е аслъ и нашата политика. И ние се радваме, че напоследъкъ, благодарение на тази политика, която усвои кабинетътъ, като г. Молловъ, намали адвалорнитъ мита, които бѣха твърде високи, износътъ на тия продукти се засили. Плащаше се напр. 15 л. износно мито за 1 кгр. кашкавалъ — 30% отъ неговата оценка — а за сиренето — 10 л. Безъ съмнение, при такива износни мита износътъ на тия артикули презъ последнитъ години бѣше почти замрълъ и други бѣха завладѣли нашитъ традиционни пазари. Това се вижда отъ таблицата на износа. Знаете, че нашитъ млѣчни продукти — кашкавалътъ и сиренето — отъ дълги години бѣха завладѣли както грѣцкия, така и туреккия пазари. Благодарение на обстоятелството, че износнитъ мита бѣха извънредно високи, ексorbitантни, нашитъ износъ бѣше почти парализиранъ. Въ преследване на нашата политика постепенно да намаляваме нашитъ износни мита до пълното имъ унищожение, ние ги намалихме и по отношение на млѣчнитъ продукти. И днесъ, както ви е известно, износното мито за 1 кгр. кашкавалъ е 3 л., а за сиренето — 1-50 л. И ние видѣхме благотворнитъ резултати отъ тази политика веднага да се проявятъ и, макаръ и късно, започна се едно засилване на износа на сиренето и кашкавала въ Пирея, въ Гърция. Това трѣбва да ни радва. Трѣбва ли ние да поощряваме този износъ? Всички говоримъ за криза, за намаление алтъшъ-вериша, а когато почна да се съживява пазарътъ и отъ тамъ да се създава благосъстояние за производителъ, преди всичко за селянина, ние почваме по демагогски съображения да вдигаме аларма, че щѣло да настане едно поскъпване на тѣзи продукти и така да се създаде единъ смутъ въ тази търговия.

Г. г. народни представители! Ние се радваме, че действително се забелязва едно оживление въ тази търговия. Опасността отъ нѣкакво закупване на цѣлото производство, та да дойдемъ до положението, въ каквото бѣхме презъ време на войната по отношение на тѣзи продукти, е изключена. Г-да! Азъ си направихъ трудъ да събера нужнитъ данни и затова веднага не отговорихъ на господата отъ лѣвицата, както и г. Пастуховъ искаше миналия пѣтъ да отговори веднага. Министерството на търговията не разполага съ непосредствени свои органи за такива случаи и трѣбваше да се адресира до търговскитъ камари и други администрации за даннитъ, за да имаме една представа за производството на млѣчнитъ продукти, да видимъ какво е закупено досега и дали е оправдана тази аларма или не.

Споредъ сведенията, които ни е дало Министерството на финанситъ, отдѣление за прѣжитъ данѣци, по облагането съ бегликъ овцетъ и козитъ, а сжщо и споредъ ста-

тистиката през 1920 г., въ връзка съ ония подробни статистически данни, които Дирекцията за стопански грижи и обществена предвидливост б'ше събрала през време на войната, въ България има около 8 милиона овци и кози, отъ които като се елиминиратъ яловит' и т'зи, които сж помалки отъ една година, оставатъ 3.800.000, кръгло 4 милиона дойни овци и кози; като се см'тне ср'дно по 15 кгр. мл'ко годишно на овца и коза, значи годишно се добива около 60 милиона килограма мл'ко; като вземемъ предъ видъ, отъ една страна, че отъ 100 кгр. мл'ко се добиватъ 28 кгр. търговска стока сирене и около 16 кгр. кашкавалъ, и, отъ друга страна, че съотношението на производството на кашкавала къмъ производството на сиренето е 1:3, производството на мл'чните продукти въ България презъ последнит' две години е върв'ло къмъ 10—12 милиона килограма годишно — около 9 милиона килограма сирене и около 3 милиона килограма кашкавалъ. Азъ имамъ точни данни за производството на мл'чните продукти въ България презъ отб'лнат' години, но това н'ма значение за народното представителство. И понеже т'зи мл'чни продукти, които се произвеждатъ сега презъ този сезонъ, сж сурови, неизпечени и не могатъ да се задържатъ, ние имаме всичкия интересъ да поощримъ т'жкия износъ; мл'чните продукти, произведени презъ м. августъ и натакъ, сж здрави и могатъ да траятъ по-продължително време. Така че н'ма никаква опасностъ отъ това, че днесъ сж изнесени известни количества мл'чни продукти. Даже ц'лното производство да се изнесе сега, ние тр'бва да се радваме. Но въ см'шностъ такива гол'ми количества мл'чни продукти, за каквито говори г. запитвачътъ, не сж изнесени. Азъ имамъ сведения отъ Пловдивската търговско-индустриална камара, че отъ експорт'орит' сж изнесени около 30 хиляди килограма кашкавалъ и около 100 хиляди килограма сирене; отъ Бургазката търговско-индустриална камара — че сж изнесени около 150 хиляди килограма кашкавалъ и около 550 хиляди килограма сирене; отъ Варненската търговско-индустриална камара — че сж изнесени около 72 хиляди килограма кашкавалъ и около 40 хиляди килограма сирене. Отъ Русенската търговско-индустриална камара имамъ сведения само за производството на мл'чни продукти; за износа н'мамъ сведения. Споредъ тия сведения, въ Русенския край сж произведени около 460 хиляди килограма сирене и около 150 хиляди килограма кашкавалъ. Сжщо и за Софийския край имамъ сведения само за производството, но не и за износа. Но отъ даннит', които азъ имамъ, се вижда, че закупенит' количества сирене и кашкавалъ далечъ не сж такива, че да се обнуржува у насъ единъ страхъ, че действително ще останемъ безъ сирене и кашкавалъ. Общо презъ тази година досега има произведени около 2.172.000 кгр. кашкавалъ и около 3.760.000 кгр. сирене. Отъ процитиранит' отъ мене цифри виждате, че това сж количества съвършено незначителни въ сравнение съ годишното производство. Но, както ви казахъ, г. г. народни представители, т'зи продукти, които се произвеждатъ сега, сж нестрайни и ние тр'бва да ги продаваме; т'зи, които се произвеждатъ по-късно, т' сж по-добри и трайни и за т'хъ нашето население повече държи. Дай Боже да можемъ да изнесемъ гол'ми количества отъ т'зи продукти, за да вл'затъ въ страната повече пари, та да се обогати и нашиятъ селянинъ, и да се подобри търговскиятъ ни балансъ. Че износътъ на т'зи продукти може да предизвика едно малко поскъпване въ ценит', за това ние не бива да съжаляваме, защото ползата пакъ ще б'де за производителя, за селянина. Но, както ви казахъ, такива изгледи, такива перспективи н'ма, защото такива количества, 30 хиляди килограма, 100 хиляди килограма мл'чни продукти, изнесени отъ едни такива райони, каквито сж тия на търговско-индустриалнит' камари въ 3—4 окръжи, сж съвършено незначителни. Тази година има специални условия, поради които можемъ да предпологаме, че производството ще б'де много по-гол'мо, отколкото е било презъ предшествующит' години. Напр. намалението на износит' мита ще създаде едно по-добро настроение въ производителит', въ мандраджит'. И ако въ миналит' години, когато износнит' мита б'ха високи, производството у насъ е стигало годишно ср'дно 9—10 милиона килограма сирене и 3 милиона килограма кашкавалъ, то днесъ, когато износнит' мита сж намалени и настроението у производителит' е по-добро, можемъ да очакваме едно по-гол'мо производство. И сведенията сега гласятъ, че тази година мандраджитството е много развито. Освенъ това, способствуватъ и други условия, напр. тревата тази година б'ше добра. Това показва, че производството тази година на мл'чните продукти ще б'де много по-гол'мо. Износътъ досега е билъ незначителенъ.

Т'й че отъ т'зи сведения азъ мога да извадя заключение, че въ този моментъ н'ма никаква опасностъ страната да остане безъ мл'чни продукти. Напротивъ, тр'бва да ни радва този фактъ, че въ Пирея, въ Цариградъ и другаде нашит' мл'чни продукти заематъ своето предишно господствующо положение. Миналата година Сърбия б'ше заела нашит' пазари на мл'чни продукти; тя б'ше ангажирала български майстори-мандраджии съ нам'рение да изм'сти българския производител отъ гр'цкия и цариградския пазари. По моит' сведения изглежда, че тази година ние започваме да заемеме нашето господствующо положение по отношение мл'чните продукти въ Гърция и Турция. Това тр'бва само да радва българския народъ. И азъ см'тамъ — това е моето схващане — че не тр'бва да се взиматъ никакви запретителни м'рки за закупуването на кашкавала, който добива една особена цена. И азъ мога да дамъ сведения на г. г. народнит' представители, че кашкавалътъ, и то не балкански, който сега се купува за износъ и който е една неизпечена стока, се закупува по 65 л. кгр. Кога нашиятъ производителъ би получилъ такава висока цена — 65 л. на килограмъ? Това е едно н'що, което тр'бва да ни изп'лва съ радостъ, а не да взимаме м'рки, които да внесатъ смутъ въ търговията съ тия продукти.

Тия сж сведенията, които събрахъ и които б'хъ длъженъ да дамъ като отговоръ на народния представител г. Маноловъ.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Калоянъ Маноловъ да каже доволень ли е отъ отговора на г. министра.

К. Маноловъ (зан): Г. г. народни представители! Г. министърътъ като че ли схвана, че ние правимъ аларма. За да разс'я това негово схващане азъ длъжа да заявя, че отъ 5—6 години съмъ членъ на Варненската търговска камара и достатъчно съмъ работилъ за запазване нашит' пазари въ Цариградъ и Гърция. Не е така, както г. министърътъ обясни.

Министъръ Ц. Бобошевски: Азъ имамъ телеграмата.

К. Маноловъ (зан): Азъ питахъ: следъ като ние констатираме какво количество кашкавалъ и сирене имаме, колко е необходимо за непроизводителното население въ България и колко можемъ да изнесемъ, дали не тр'бва да се взематъ м'рки да не се изнесе повече? Азъ съмъ партизанинъ на това да се държи см'тка кое можемъ да изнесемъ и кое не, като същевременно запазимъ пазарит'. Н'ма защо да се впускамъ въ подробности. Азъ ще добавя още, че спазряването между селянит', производителите на мл'ко, и мандраджит' става обикновено 3—4 или 5—6 месеци предварително. За тазгодишното производство на кашкавалъ и сирене спазряването е ставало миналата година презъ октомврий, ноемврий, декемврий и тази година януарий месецъ, а намаляението на митата стана следъ 1 мартъ 1927 г. (Възражения отъ стовористит') Азъ моля да пров'рите, за да видите, че фактически въ джоба на производител-селянинъ не е вл'зло кой знае какво увеличение, само 20—30 ст. на килограмъ мл'ко. Фактически увеличение има за ония гол'ми производители мандраджии, които изнасятъ кашкавалъ и сирене; печалбата, която ще получатъ т' тази година ще покрие загубата, която сж имали миналата година. Това сж сведения отъ самит' мандраджии. Азъ не обвинявамъ правителството, че е улеснило износа; напротивъ, казвамъ, следъ като се констатира какво производство имаме, . . .

Министъръ Ц. Бобошевски: Азъ ви казахъ.

К. Маноловъ (зан): . . . да изнесемъ онова, което е излишно и да запазимъ онова, което е потр'бно.

Г-да! Миналата година презъ м. юлий на пазара сиренето се продаваше съ 10 л. по-евтино. Миналата година на варненския пазаръ сирене можеше да се купи по 24, 25, 26 л. кгр., а днесъ н'ма да нам'рите сирене по-долу отъ 36 л. Има ли поскъпване или н'ма? Фактически има поскъпване съ 10—12 л. на кгр.

Е. Начевъ (д. ст): На Софийския пазаръ н'ма разлика въ ценит' отъ миналата година и тази година.

К. Маноловъ (зан): Азъ апелирамъ къмъ г. министра на търговията да има предъ видъ това.

Министъръ Ц. Бобошевски: Тогава да образуваме дирекция за С. Г. О. П.! Вие сте членъ на Варненската тър-

говска камара. Можете ли да опровергавате сведенията, дадени ми от вашия председател, че от вашия край са изнесени само 72 хиляди кгр. кашкавал и 34 хиляди кгр. сирене? Смятно е да се говори, че износът на тия 100 хиляди килограма застрашава населението на Варненския край от недостигът на сирене и кашкавал.

Председателстващия д-р Б. Вазов: Има думата г. министърът на финансите.

Министър В. Моллов: Г. г. народни представители! Ще ми позволите да кажа и аз няколко думи, защото аз имам по-голяма отговорност отколкото г. министър на търговията.

Преди всичко ще кажа, че износът мита се намалиха от Народното събрание тъкмо на време. През м. март няколко фирми и заинтересовани лица дойдоха в Министерството на финансите и помолиха да се намали оценката на сиренето, което подлежи на износ, защото било патоварено на вагони и ако не бждело изнесено, щяло да бжде хвърлено. Естествено е, че тръбваше да се вземе грижа, и въ този случай аз я взех: намалих оценката на сиренето, за да стане износът на така събраното сирене. Когато се намали тази оценка, забелязва се покачване на цената на млякото на пазара, специално за хората, които се занимават с мандраджийство. Така щото заключението, което прави уважаемият народен представител, не е вярно. Договорите не са били сключвани през ноември и декември; те са сключвани през февруарий и март, тъкмо по онова време, когато стана намалението на цените. Сега аз съм в положение да влияя по този начин върху пазара. Ако се забележи, че действително има спекула, която би се отразила върху цената на този продукт и би повлияла за неговото поскупване на пазара, аз имам възможност да реагирам; не по пътя на контингентването, който се предлага, да определя едно известно количество за пазара, а останалото да позволя за износ, защото имам законното основание да направя това, но чрез покачване или сваляне на оценката въ дадено време. Така щото тая грижа и имаме и бждете спокойни, че няма да допуснем едно спекулативно покачване на цените.

Председателстващия д-р Б. Вазов: Г-да! Приставяме към дневния ред.

Първата точка е второ четене законопроекта за бюджета на разнитъ фондове.

Понеже законопроектът не е излъгъл от бюджетарната комисия, ще пристъпим към втората точка, а именно първо четене законопроекта за бюджета на извънреднитъ приходи и разходи на държавата за 1927/1928 финансова година — продължение разискванията.

Има думата народният представител г. Георги Семеджиевъ.

Г. Семеджиевъ (д. ст.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Извънреднитъ бюджети у нас винаги са привличали едно по-голямо внимание. Не само сега, но и по-рано, когато са били разглеждани от гледище на нашитъ по-голям държавни нужди, фактът е, че винаги са бивали вотираны. Отъ тѣсно бюджетно гледище извънреднитъ бюджети са бивали осъждани, защото винаги са ни бивали представяни безъ специални сигурни приходи, съ които да могат да бждат покривани разходите, които се предвиждат. И безспорно, тѣ ще бждат винаги дефицитерни и отъ бюджетно гледище не трѣбва да бждат осъждани. И, действително, ако ние анализираме нашитъ бюджетни упражнения отъ редъ години, ще забележимъ, че докато разходите по редовнитъ бюджети се покриватъ съ приходитъ и дори посочватъ и на известни излишци, извънреднитъ бюджети не само поглъщатъ тия малки излишци, но оставатъ и единъ дефицитенъ маржъ. Ако искаме действително да характеризираме отъ бюджетно гледище нашитъ извънредни бюджети, ние ще трѣбва да ги наречемъ така, както ги нарекоха въ Франция — бюджети на хронически дефицити.

Но, както казахъ, това е само едната страна. Другата страна — това са нуждитъ, които тѣ идатъ да покриватъ. Това са нужди извънредни, нужди по-специални и отъ по-голям размѣръ. Г. Желѣзовъ ни каза, че този бюджетно-проектъ не билъ въ хармония съ закона за бюджета, отчетността и предприятията, понеже — мисля, че той цитира чл. 21 — предвиждалъ, че само за нужди, които не могат да бждат предвиджани своевременно въ редовния бюджет, се гласува извънреденъ бюджетъ. Очевидно е, г. Желѣзовъ смѣсваше извънреденъ бюджетъ съ свръхсметенъ бюджетъ. Въпросниятъ членъ визира свръхсметни

кредити. Извънреднитъ бюджети се уреждатъ отъ другъ членъ отъ същия законъ. Тѣ са за нужди по-специални и по-голям по обемъ. Този бюджетно-проектъ има своето формално оправдание.

Тѣзи бюджети у насъ се зараждатъ винаги въ борба между бюджетната нужда за екилибъръ и по-голямтѣ нужди на държавата. Затова тѣ иматъ винаги единъ видъ — не напълно завършенъ и, ако целятъ известни обекти, реализирватъ ги само частично. Ако се справимъ съ нашитъ извънредни бюджети отъ войната насамъ, ще констатираме, г-да, че действително тѣ причиняватъ бюджетнитъ дефицити, но ще признаемъ и друго, че ако не бѣха тѣзи извънредни бюджети, днесъ въ България нѣмаше да циркулиратъ тренове. Ние сме похарчили за инвентаръ на нашитъ желѣзници отъ извънредни бюджети надъ единъ милиардъ лева. Ако не бѣха тѣзи извънредни бюджети, днесъ ние нѣмаше да имаме нито локомотиви, нито вагони, нито линии въ изправностъ. Но въпросътъ не е само за нашитъ желѣзници. Същото може да се каже и за нашитъ птици, които и днесъ са въ лошо положение, но ако не бѣха голѣмитъ кредити по извънреднитъ бюджети презъ 1923/1924 и 1924/1925 финансова година, днесъ тѣ щѣха да бждатъ въ още по-плачевно състояние.

Ето защо, ако отъ бюджетно гледище осъждаме извънреднитъ бюджети, отъ гледище на народното стопанство ние ги търпимъ и ще ги търпимъ. Въпросътъ е, обаче, до мѣрката въ размѣръ, който нашата бюджетна реалностъ може да понесе, безъ да влошава положението на съкровището.

Отъ представителитъ на почитаемата оппозиция се каза, че тѣ бѣха поддържали извънреднитъ бюджети, но ако съ тѣхъ се вели постигането на още по-голям задѣл. Напр. спомена се за голѣмия въпросъ за иригацията, за напояването, за баражната система — една нужда, безспорно, голѣма. Безспорно, че ако се реализира напояването у насъ, ще се тласне много напредъ нашето народно стопанство. Обаче, както казахъ преди малко, тукъ се явява и другитъ въпросъ: откъде ще се взематъ срѣдствата за покриване на грамидния разходъ за такова предприятие? Правителството не внася днесъ единъ грамиденъ бюджетъ отъ милиарди лева, а само отъ 200 и нѣколко милиона лева. А за реализирането на системата на напояване у насъ ще са потребни не по-малко отъ единъ и половина милиарда лева само за д-лината на р. Марица. Но азъ бързамъ да успокоя г. Радолова. Въпросътъ за иригацията не е изостаненъ. Той биде проучванъ, обаче се установи, че единъ такъвъ голѣмъ въпросъ иска още по-голямо проучване, защото за неговото реализиране са необходими не стотици милиони лева, а милиарди лева. Въ всѣки случай, когато се установи, че системата ще бжде рентабилна, и когато се намѣратъ сигурни доходи, тогава тоя въпросъ ще бжде сложенъ на разглеждане.

Ако е въпросъ за обекти на извънредни бюджети, азъ бихъ посочилъ друга една нужда, която досега сме игнорирвали, която може-би, трѣбва да предствува голѣма плащъ за иригацията. Въпросътъ е за нашата шосейна мрежа, за нашитъ пътища. Съ редовния бюджетъ никога нѣма да бждатъ направени нашитъ шосета. Може-би $\frac{1}{10}$ отъ нашитъ шосета са общински пътища, които, 50 години досега, не са направени и ако вървимъ така, нѣма да бждатъ завършени и следъ 1000 години. Преди 3 години се помислихме да направимъ нѣщо за тѣзи пътища, но въ сегашния бюджетъ не виждамъ да се предвиждатъ кредити за тѣхъ. Азъ смѣтамъ, че завършването на общинскитъ пътища повече не може да търпи отлагане. Чрезъ общинска пѣтна повинностъ, чрезъ подпомагане отъ общинскитъ съвети, чрезъ нѣкакъвъ малкъ фондъ „общински пътища“ нѣма да се довършатъ тия пътища. Ще трѣбва да се намѣратъ нѣкои начини по-сигурни, за да могатъ тѣ да бждатъ довършени. Ще се наложи единъ денъ да прибѣгнемъ до извънреденъ бюджетъ, до единъ заемъ, за да можемъ да ги завършимъ.

Както ви казахъ, когато предвиждаме разходи за извънредни бюджети, предъ насъ се слага въпросътъ, какъ ще можемъ да покримъ тѣзи разходи, за да можемъ да запазимъ бюджетния екилибъръ — единъ отъ най-важнитъ въпроси днесъ. И азъ сега идвамъ на този въпросъ.

По какво се отличава тазгодишниятъ извънреденъ бюджетъ отъ досегашнитъ? Азъ нѣма да се впускамъ да търся социалната страна на нашата бюджетна система, нѣма да търся социалния ѝ аспектъ. Ще се спра само върху цифровия ѝ видъ, съ огледъ на желаното балансиране на бюджета.

Г. г. народни представители! Ако разгледаме нашитъ бюджети отъ войната насамъ, ще констатираме, че този из-

възвреден бюджет е най-малкият по цифра. По извънредния бюджет за 1922/1923 финансова година са разходвани 433 милиона лева; през 1923/1924 финансова година са изразходвани 229 милиона лева; през 1924/1925 г. — 521 милиона лева; през 1925/1926 г. — 561 милиона лева, през 1926/1927 г. — 686 милиона лева, а въз годишния бюджет се предвиждат 239 милиона лева. Това, което е характерно за сегашния извънреден бюджет, следователно, е малката му цифра.

Друго, характерно въ този бюджет, е категоричният текст на чл. 3, че разходи ще се правят само въ размир на постъпленията, т. е. ако няма постъпления, няма да се произвеждат разходи.

Очевидно е, че съ тѣзи положения г. министърът на финансите е решил да ни представи тая година, за разлика от миналите години, един бюджет, който той смѣта, че ще може да покрие отъ икономитѣ по редовния бюджет и съ това да завърши голѣмия процес на бюджетното уравнивяване, къмъ което се стремимъ отъ 4—5 години.

Но явява се въпросъ: дали при цифритѣ на нашитѣ бюджети министърът на финансите ще може да ни даде единъ, общо взето, уравновесенъ държавенъ бюджетъ?

За да мога да отговоря на този въпросъ, ще трѣбва малко да се отклоня, която се спра върху разнитѣ бюджетни разклонения. Ако искаме да съдимъ за общото бюджетно положение, трѣбва да сумираме тия отдѣлни бюджети и да търсимъ общия резултатъ.

Г. г. народни представители! На първо мѣсто стои редовниятъ бюджетъ на държавата на сума 6.992.000.000 л.; на второ мѣсто идва извънредниятъ бюджетъ, който разглеждаме днесъ — на сума 239.000.000 л.; на трето мѣсто идва единъ невидимъ бюджетъ — тѣй наречениятъ бюджетъ на извънреднитѣ свръхсмѣтни кредити отъ войната. Въроятно, той ще погълне, по моитѣ изчисления, тая година около 200.000.000 л. разходъ. Следъ това идатъ специалнитѣ фондове на сума около 700.000.000 л. Поставямъ само фондоветѣ, които иматъ характеръ на специални бюджети, допълнителни бюджети. Не всичкитѣ фондове, които фигуриратъ въ законопроекта, иматъ тоя характеръ. Има фондове, които иматъ характеръ на спомагателни каси, както е фондътъ за работническитѣ осигуровки или пенсионниятъ фондъ и пр.

Г. г. народни представители! Отъ тѣзи предвидени разходи разходитѣ по фондоветѣ ще бждатъ покрити отъ приходитѣ по фондоветѣ. Тамъ не можемъ да очакваме никакъвъ дефицитъ, защото споредъ постъпленията ще ставатъ и разходитѣ. Тѣй че отъ фондоветѣ ние дефицитъ не можемъ да очакваме.

Оставатъ другитѣ три бюджети: редовниятъ, извънредниятъ и свръхсмѣтнитѣ кредити отъ войната, които съ на сума около 7 милиарда и 300 милиона лева. Тѣзи три бюджети по необходимостъ ще трѣбва да бждатъ покрити — макаръ че въ извънредния бюджетъ има една стилна бюджетна формула „вътрешенъ заемъ“, „външенъ заемъ“ и пр. и пр., по които се спираше г. Радоловъ — отъ приходитѣ по редовния бюджетъ.

Ще може ли редовниятъ бюджетъ съ своитѣ приходи да покрие тѣзи три разходи? Г. г. народни представители! Този е голѣмиятъ въпросъ, който самъ по себе си се слага предъ насъ. Като имаме предъ видъ какви постъпления имаме по редовния бюджетъ, като имаме предъ видъ нормално по редовния бюджетъ какви разходи имаме, тази смѣтка можемъ да направимъ. По редовния бюджетъ ние сме имали, както казахъ, отъ 1923 г. насамъ редовно излишѣщи. Презъ 1923/1924 финансова година имаме приходъ 5.361.000.000 л., разходъ — 4.955.000.000 л., излишѣкъ — 406.000.000 л. Презъ 1924/1925 финансова година имаме приходъ 6.858.000.000 л., разходъ 5.898.000.000 л., или сме имали излишѣкъ по редовния бюджетъ 959.000.000 л. Презъ 1925/1926 финансова година приходътъ вече намалява — вмѣсто 6.858.000.000 л. предната година, сега той е 6.397.000.000 л. Ще обърна вниманието ви, че това намаление съ около 300 милиона лева е само счетоводно, защото предната година фигурираше като приходъ и разходъ мина „Перникъ“ Презъ 1925/1926 финансова година имаме произведенъ разходъ 6.251.000.000 л.; следователно излишѣкъ има 113.000.000 л. Презъ 1926/1927 финансова година, която се приключи преди нѣколко дни, имаме приходъ 6.244.000.000 л. Разходътъ още не е установенъ напълно; въ всѣки случай той ще бжде около 5.950.000.000 л. Или ще имаме единъ излишѣкъ отъ 250—300 милиона лева. Точнитѣ данни ще ги имаме следъ 4—5 дни.

Така че вие виждате, че отъ редовния бюджетъ ние можемъ да разчитаме на единъ излишѣкъ около 300 милиона

лева. Съ тѣзи 300 милиона лева ние ще имаме да посрѣщаме разходитѣ по извънредния бюджетъ и бюджета на извънреднитѣ свръхсмѣтни кредити отъ войната.

Смѣтамъ, че при тѣзи цифри, като имамъ предъ видъ новата система за разходи, която е въведена въ Финансовото министерство, т. е., преди да бжде ангажиранъ нѣкой разходъ, да бжде основно проученъ въпросътъ, дали не може да се отложи и тогазъ да се прибѣгва само до разрешаването му, при тази нова система на стѣгнатостъ при разходитѣ, ние действително ще можемъ да постигнемъ въ текущия бюджетъ нормалното намаление. И като имамъ предъ видъ още и досегашната практика и проявената воля отъ финансовия министъръ да върви по този пътъ, въпрѣки всички неудобства, въпрѣки всички критики, постоянно да намалява и да съкращава не само въ редовния бюджетъ, но и въ извънредния бюджетъ, безспорно е, че той ще може въ текущата бюджетна година да балансира приходитѣ съ разходитѣ. Така че условия за балансиране има, щомъ като има воля за това.

Но може-би ще ми се каже: какво ни гарантира, че ние действително ще имаме и тази година същитѣ бюджетни приходи, както ги имаме миналата година, за да можемъ да правимъ тѣзи разчети? Действително, г-да, при сегашния процесъ на трансформация въ нашия стопански животъ, въ нашето земледѣлие; при процеса на нагаждане на нашата индустрия и занаятчийство, ние можемъ да имаме известни колебания, които да се отразятъ и върху бюджета, върху приходнитѣ му ресурси. Азъ, обаче, не очаквамъ голѣми промѣни. Голѣмата промѣна въ нашия бюджетъ по отношение на приходитѣ се вече реализира. Тя стана въ връзка съ премахването на износнитѣ мита, което направихме миналата година и което вече се отрази върху нашия бюджетъ. Отъ този бюджетенъ ресурсъ трѣбваше да се лишимъ, защото — ще подчертая това — когато ние се стремимъ къмъ единъ бюджетенъ екилибъръ, ние не можемъ да не държимъ смѣтка на другия екилибъръ, може-би много по-важенъ, именно стопанския екилибъръ. Това налагаше едно отклонение, свързано съ въпроса, който преди малко се дебатираше тукъ. Това е политиката на по-голѣмитѣ, на високитѣ цени на износнитѣ стоки. Нашата криза следъ войната бѣше криза следствие прекалено високи цени. Ние чакахме облекчение чрезъ поевтиняване. Този процесъ, обаче, се изживѣ бърже, защото следъ това настѣпи единъ обратъ. Докато по-рано имаме недостигъ на стоки и на зърнени храни — не само у насъ, въ цѣлия свѣтъ — въ нѣколко години този недостигъ биде запълненъ, настѣпи дори едно пресищане и дойде застоютъ. Тогава предъ насъ се сложи другиятъ въпросъ вече какъ да можемъ да създадемъ едно раздвижване на пазара специално на нашитѣ земледѣлски артикули, какъ да можемъ да подобримъ ценитѣ. Нашето внимание отъ консоматора се прехвърли вече постепенно къмъ производителя. Този процесъ въ нашето стопанско развитие ни наложи да потърсимъ срѣдства да покачимъ ценитѣ на нашитѣ износни артикули, като на първо мѣсто премахнемъ износнитѣ мита, за съ това поне да можемъ да създадемъ една по-голѣма почалба на нашитѣ производители, съ рискъ да намалимъ нашитѣ бюджетни ресурси. Тази политика донесе едно измѣнение, ако мога да кажа, въ социалния нюансъ на нашата бюджетна политика. Въ началото ние търсѣхме какъ да подкрепимъ консоматора и поддържахме голѣмитѣ мита; впоследствие вмѣсто социалниятъ елементъ надтежа стопанскиятъ елементъ, който налагаше да имаме по-високи вътрешни цени, за да може нашиятъ производителъ да получи повече и да се даде възможностъ на нашето народно стопанство да прогресира.

Това измѣнение, както казахъ, безспорно изпърво ще се отрази върху нашия бюджетъ. Ние смѣтахме, обаче, че съ тая бюджетна промѣна ще внесемъ едно раздвижване, което се и внесе, въ нашата търговска обмѣна. А това раздвижване, безспорно е, ще увеличи общитѣ ресурси на държавата, следователно и общия приходенъ бюджетъ на държавата.

Като говоря за ценитѣ, ще трѣбва да кажа и това, което насъ като земледѣлска страна засѣга отъ по-отблизо. У насъ все ще има още тенденции — както бѣше тая на господина, който преди малко говори — да вземаме мѣрки, за да имаме на вътрешния пазаръ евтини продукти. Обаче, ако ние, г-да, изхождаме действително отъ интереситѣ на нашата държава, на нашия народъ, който иска да върви къмъ материаленъ прогресъ, не само да изяжда, но и да създава, ние ще разберемъ, че тая политика днесъ е погрѣшна. Ако искаме стопански прогресъ, ние, както се слагатъ работитѣ у насъ днесъ за днесъ, ще трѣбва да признаемъ — специално, когато става въпросъ за модернизиране на нашето

земледелие, за трансформация, за промяна на методите — че големият стимул за развитието на нашето земледелие, това сж цените на зърнените храни. Когато вие нямате добри цени, вие нѣма да имате прогресъ.

Д. Гичевъ (з. в): Не само на зърнените храни, а на земледѣлскитѣ произведения въобще.

Г. Семерджиевъ (д. сг): Да, на земледѣлскитѣ произведения. Докато вие нямате не само една износна цена, която да компенсира труда на земледѣлца, но докато нямате земледѣлски спестявания, натрупване на земледѣлски капитали, вие не можете да имате модерно производство. То не става съ приказки, не става съ субсидии по параграфи от фонда културни мѣроприятия, които имат само демонстративен характеръ, става съ капитали. Затова преди да мислимъ за стимулирането отъ науката, трѣбва да разберемъ, че големият стимул за нашето прогресиране, това сж голѣмитѣ цени на нашитѣ артикули и специално на земледѣлскитѣ произведения.

Тѣй схващайки проблемата, азъ трѣбва да заявя, че, може-би, между земледѣлцитѣ и представителитѣ на работническата класа — тѣй се титулуватъ — по този въпросъ ще има конфликти, защото и единитѣ и другитѣ застъпватъ чисто съсловни, чисто егоистични класови интереси, докато единитѣ ще бждатъ за низкитѣ цени, другитѣ ще бждатъ за високитѣ цени и така между тѣхъ ще се яви конфликтътъ.

Г. Марковъ (з. в): Единъ държавенъ консорциумъ ще урегулира положението.

Д. Гичевъ (з. в): Ще се намѣри компромисъ.

Н. Мушановъ (д): Ние ще намѣримъ компромиса! (Смѣхъ)

Г. Семерджиевъ (д. сг): Между васъ тамъ ще има конфликтъ, обаче поотдѣлно между васъ и насъ конфликтъ нѣма да има, защото ние по тѣзи въпроси нѣма да изхождаме и не изхождаме отъ съсловни интереси, а търсимъ общия екилибъръ, както между разнитѣ категории производители, така и между производители и консоматори, при който само може да има прогресъ, може да има отиване напредъ.

Колкото до другия въпросъ, който се повдигна, че съ митата може да бждатъ фаворизирани отдѣлни съловия и групи, азъ по него бихъ желалъ да бждемъ начисто. Ние управляваме отъ четири години. Ние не единъ пътъ сме измѣняли тарифитѣ на износнитѣ мита, обаче скандали, каквито сж ставали при нашитѣ предшественици, никога не сж ставали при насъ. Знаете, че всѣки артикулъ си има своя сезонъ за износъ, и ние винаги сме държали на това — и го подчертаваме — да намаляваме митата въ сезона, когато това намаление ще ползува производителя. Азъ мога да ви посоча примѣри въ минало време, когато митата на кашкавала и сиренето се намаляваха въ момента, когато тия продукти се намираха въ закупчицитѣ, въ търговцитѣ. Ние, повтарямъ, сме намалявали митата само тогава, когато артикулитѣ още не сж били контракувани, когато напр., сиренето и кашкавалътъ сж се намирали още въ производителя.

К. Маноловъ (зан): За жалость, не всѣкога се постъпва така.

Г. Семерджиевъ (д. сг): Кажете ми единъ примѣръ въ тия 4 години, откогато управлява Сговорътъ, когато да сме намалили износнитѣ мита въ вреда на производителитѣ.

К. Маноловъ (зан): Въ 1923 г. намалихте износнитѣ мита на хранитѣ, когато тѣ бѣха у търговцитѣ.

Г. Семерджиевъ (д. сг): Въ 1923 г. намалихте износнитѣ мита на хранитѣ преди харманъ, когато хранитѣ бѣха още въ селянитѣ.

Но, както казахъ, г. г. народни представители, следъ войната стопанскиятъ животъ е въ едно движение. Въпросътъ за кризата не е единъ единенъ въпросъ. Това сж много въпроси по-големи и по-малки, които се преплитатъ, които се мѣнятъ постоянно по видъ, по аспектъ. Безспорно, при тия промѣни и нашата политика, специално нашата митнишка политика, ще бжде подвижна. За да можемъ да държимъ нашата политика въ положение на еластичностъ, ние прибѣгнахме до адвалорнитѣ мита, прибѣгнахме до двойната система — оценка и мито — за да можемъ да влияемъ съ оценката върху износното мито. Обаче въ тази политика ние никога не сме изхождали и нѣма да

изхождаме отъ отдѣлни съсловни интереси, отъ отдѣлни класови интереси, а ще търсимъ общия, здравия стопански екилибъръ. При тази политика смѣтамъ, че ние ще можемъ да очакваме едно раздвижане, което ще ни компенсира може-би напълно, може-би отчасти, за направенитѣ намаления.

Г. г. народни представители! Това бѣха нѣколкото думи, които искахъ да кажа върху нашия бюджетъ и, както изтъкнахъ, азъ се държехъ само въ неговата цифрена страна. По другия му аспектъ, социалния или стопанския, това сж въпроси, които ще третираме при общитѣ дебати по редовния бюджетъ. Тогава тѣзи въпроси ще бждатъ разгледани въ по-големи мѣща широта.

Колкото се отнася до отдѣлнитѣ параграфи на настоящия бюджетопроектъ, азъ нѣма да се спирамъ, защото смѣтамъ, че отъ по-голема полза ще бжде, ако ги разгледаме по-подробно въ бюджетарната комисия. Тамъ ще ни се дадатъ нуждитѣ обяснения. Тамъ ще се сложи и въпросътъ, който повдигна тукъ г. Мушановъ, и на който той се спрѣ доста подробно — за решенията на арбитражитѣ сждилища. И по този въпросъ, безспорно, сж нуждни освѣтления, преди да си кажемъ думата. Тия освѣтления ще ги имаме въ бюджетарната комисия, където ще могатъ да станатъ разисквания отъ по-голема полза.

Накрая, г-да, ще завърша съ другъ единъ въпросъ, който има тѣсна връзка пакъ съ бюджета, а именно, дали изобщо ние можемъ да очакваме сега едно съживяване на нашия стопански животъ, което да се отрази върху нашата бюджетна политика, въ смисълъ на екилибъръ, или ще отива нашиятъ стопански животъ къмъ регресъ? Азъ нѣма да анализирамъ причинитѣ на стопанската стагнация, на стопанския застои днесъ. Ще лансирамъ предъ васъ само една отъ причинитѣ, която днесъ втежава още повече този голѣмъ стопански застои и държавата трѣбва да се намѣси колкото се може по-скоро за отстранението на тази причина.

Както казахъ по-рано, кризата у насъ веднага следъ войната почна съ голѣми цени на артикулитѣ и съ голѣмото търсене и слабо предлагане на стоки. При тази конюнктура както нашето земледѣлие, тѣй и нашата индустрия започнаха да увеличаватъ своето производство. И азъ ще трѣбва да подчертая, че тѣзи данни, които тукъ се четеха, какво ние следъ войната систематично отиваме назадъ, не почиватъ на истината. Вѣрно е обратното: следъ войната у насъ има едно засилване и на земледѣлието, и на индустрията, каквото въ България никога не е имало. При тогавашната конюнктура на голѣми цени, производителитѣ намираха смѣтка да увеличаватъ и увеличаватъ своето производство. Нѣма да ви отличамъ вниманието съ цифри. Ще ви кажа само, че отъ 1918 г. насамъ обработваемата площъ въ България расте ежегодно. Не сме стигнали обработваемата площъ презъ 1912 г., когато имаме Добруджа, но отъ 1918 г. имаме едно увеличаване на обработваемата площъ, което, безспорно, върви съ единъ ускоренъ темпъ. Сѣщото е и съ самото земледѣлско производство. Обаче, както ви казахъ, въ нашето земледѣлие имаше опити за измѣстване зърненитѣ храни съ други култури.

Д. Гичевъ (з. в): Нагаждане къмъ нуждитѣ на свѣтовния пазаръ.

Г. Семерджиевъ (д. сг): Въ една година не можешъ да се нагодишъ къмъ условията на чуждитѣ тържища. Но ние се показахме доста живави. По този начинъ ние можахме да компенсираме съ тютюна намаления износъ на зърненитѣ храни. Нѣкои изкарваха, че нашиятъ износъ намалява, като вземаха цифритѣ на неговото количество. Обаче фактъ е, че нашиятъ износъ расте по стойностъ всѣка година. Вѣрно е, че по количество намалява, понеже вмѣсто зърнени храни изнасяме по-леки и по-скѣпни култури, но по стойностъ той расте.

Но голѣмото нещастие е тамъ, че при тази конюнктура на високи цени маса предприятия се създадоха съ чуждъ капиталъ при една голѣма лихва. Тия, които вземаха въ онзи моментъ тия капитали съ голѣма лихва, тѣ си правѣха добре смѣтката — въ онзи моментъ тия предприятия при високитѣ цени на стокитѣ бѣха рентабилни и можеха да плащатъ. Но когато у насъ настѣпи разрастването на нашето земледѣлско производство и на нашата индустрия и когато настѣпи застоитъ, останаха голѣмитѣ лихви да стоятъ и маса предприятия при тази нова конюнктура

могат да бъдат смазани. Стопанската проблема няма да я разрешимъ съ единъ замахъ, но азъ смѣтамъ, че една отъ голѣмитъ нужди днесъ е да можемъ да облекчимъ лихвения товаръ и да спасимъ маса предприятия, да ги направимъ дееспособни, да могатъ да се нагодятъ по-скоро къмъ новитъ стопански условия.

Ето защо, считамъ, че съ тия усилия, които днесъ се правятъ отъ правителството, да създаде у насъ ипотеченъ кредитъ, да склучи единъ по-голямъ или по-малъкъ заемъ за нуждитъ на земледѣлцитъ, ние ще можемъ да облекчимъ положението на много предприятия и да ги направимъ дееспособни, да отиватъ къмъ подобрене, а да не отиватъ къмъ крахъ. Азъ бихъ желалъ да се побърза съ тия операции.

Пакъ ще повторя, че ние преживѣхме много тежки моменти, но ние бѣме доста гъвкави и можехме винаги да се нагаждаме споредъ нуждитъ на чуждия пазаръ и да изнасяме. Както казахъ, днесъ-заднесъ на насъ е нуженъ единъ по-евтинъ капиталъ, за да може да се нормализира лихвениятъ процентъ. Ние не можемъ да разчитаме само на собственитъ си парични срѣдства. Преди нѣколко дни тукъ се сложи на разглеждане законопроектътъ за доизкарване на строящитъ се държавни сгради. И тогава нѣкои оратори си правѣха илюзии, че ще можемъ необходимитъ суми за доизкарване на тия здания да намѣримъ у насъ.

Свободни капитали у насъ няма, макаръ че по отношение на спестяванията ние не сме въ положение на регресъ, въпрѣки голѣмата криза. Нашиятъ народъ днесъ има пакъ една тенденция къмъ спестяване, къмъ отдѣляне на икономии, макаръ и въ малкъ размѣръ, една тенденция, която е радостна. Обаче нашитъ спестявания не стигатъ. Ще ви дамъ нѣколко цифри за срочнитъ влогове, които сѣдн истински спестявания, въ държавнитъ банки. Въ Народната банка срочнитъ влогове сѣ: въ 1923 г. — 192 милиона лева, въ 1924 г. — 170 милиона лева, въ 1925 г. — 296 милиона лева, въ 1926 г. — 313 милиона лева. Въ Българската земеделска банка: въ 1923 г. — 341 милиона лева, въ 1924 г. — 410 милиона лева, въ 1925 г. — 485 милиона лева, въ 1926 г. — 635 милиона лева. Въ Българската централна кооперативна банка има малко влогове. Въ пощенската Спестовна каса: въ 1923 г. — 158 милиона лева, въ 1924 г. — 167 милиона лева, въ 1925 г. — 173 милиона лева, въ 1926 г. — 213 милиона лева. Въ популярнитъ банки, които сѣ групирани въ сѣюзъ: въ 1923 г. — 16 милиона лева, въ 1924 г. — 25 милиона лева, въ 1925 г. — 34 милиона лева и въ 1926 г. — 52 милиона лева. Въ 9-тѣ частни еофийски банки влоговетъ сѣ: въ 1923 г. — 2 милиарда и 563 милиона лева, въ 1924 г. — 2 милиарда и 495 милиона лева, въ 1925 г. — 2 милиарда и 874 милиона лева, въ 1926 г. — 2 милиарда и 933 милиона лева.

Г-да! Едно отраднo явление е, че у насъ напоследъкъ се появи отново тази тенденция къмъ спестовностъ. Това сѣ, може-би, нищожни цифри, обаче, за менъ е важна тази тенденция.

К. Маноловъ (зан): Но твърдите ли, че занаятчиитъ иматъ спестявания въ популярнитъ банки?

Г. Семерджиевъ (д. сг): Азъ казвамъ какъ срочнитъ влогове въ популярнитъ банки сѣ растѣли отъ 1923 г. насамъ.

П. Петковъ (зан): Въ популярнитъ банки освенъ занаятчиитъ има и други.

Г. Семерджиевъ (д. сг): Фактътъ си е фактъ, но за мене той не е решающъ, защото той не говори още, че има излишъкъ. И азъ подчертахъ, че една отъ най-големитъ нужди днесъ е, да можемъ да внесемъ капиталъ за Ипотечната и Земеделската банки. Азъ не казахъ, че има у насъ излишъкъ, но че има една тенденция за спестяване, която може да ни окуражи въ бъдеще.

И. Куртевъ (нац. л): Г. Семерджиевъ! Позволете едно изяснение.

Г. Семерджиевъ (д. сг): Моля.

И. Куртевъ (нац. л): Спестяванията въ 9-тѣ голѣми частни банки въ София български ли сѣ или чужди?

Г. Семерджиевъ (д. сг): Въ по-големата си частъ сѣ български.

И. Куртевъ (нац. л): В. „Слово“ писа, че не сѣ мѣстни.

Г. Семерджиевъ (д. сг): Малка частъ отъ тѣзи влогове сѣ външни, повечето сѣ вътрешни.

И. Куртевъ (нац. л): Можете ли да кажете каква частъ сѣ чужди?

С. Стефановъ (д): 3/4 сѣ вътрешни.

Г. Губидѣлниковъ (д. сг): Даже повече отъ 3/4.

Г. Семерджиевъ (д. сг): Всѣки случай, едно мога да Ви кажа, че една малка частъ сѣ чужди.

Г. г. народни представители! Азъ смѣтамъ, че при тия бюджетни и стопански конюнктуре, ако г. финансовиятъ министъръ покаже твърдостъ и употреби усилия, по отношение на разходитъ, ние ще можемъ да се справимъ съ положението и тазгодишниятъ бюджетъ за 1927/1928 г., въ неговата общностъ, ще може да се завърши балансиранъ.

Азъ и другъ пѣтъ сѣмъ казвамъ, че тѣзи въпроси ние не можемъ да третираме съ излишенъ оптимизъмъ, обаче не можемъ да ги гледаме и съ прекаленъ песимизъмъ. Азъ сѣмъ подчертавалъ, подчертавамъ и сега, че всички тия въпроси изискватъ навреме да се разрешаватъ. Мѣрки се взематъ, опасни моменти ние не сме дочакали и няма да дочакаме. Затова, азъ пакъ повтарямъ: ако съ огледъ на тия конюнктуре ние, при разходването на сумитъ, държимъ смѣтка за постъпленията, ние действително ще можемъ да балансираме бюджета. А това балансиране, азъ го смѣтамъ за една отъ първитъ необходими днесъ, затова защото безъ балансиране ние здрава валута, гарантирана не само фактически, но и легално, няма да имаме. А дотогава докогато ние нямаме една здрава монета, легално стабилизирана, т. е. златенъ еталонъ, урегулиранъ, нормаленъ кредитъ няма да имаме. Това сѣ предпоставкитъ. И затуй азъ смѣтамъ, че тази бюджетна стабилизация ще бѣде една необходима крачка къмъ нашата валутна стабилизация. Чрезъ нея ще можемъ да нормализираме нашия кредитъ. Нито ще има голѣми влогове на голѣми капитали отвън, когато нямаме една стабилизирана монета, нито нашата Народна банка, централната банка, ще може да играе ролята на единъ регулаторъ, съ малкитъ си срѣдства, на нашия париченъ пазаръ.

Смѣтамъ, че ако вървимъ по този пѣтъ да разрешаваме своевременно всички тия въпроси, ние изненади не можемъ да очакваме — поне признаци за изненади няма. И ако поне по тия чисто стопански, чисто бюджетни въпроси, по тия сухи цифри, бихъ казалъ, съумѣемъ да групираме нашитъ гледища, като изхождаме не отъ нѣкакви класови интереси, не отъ нѣкакви съловни и партийни интереси, смѣтамъ, че ние по-скоро ще можемъ да намѣримъ по-правия пѣтъ къмъ единъ материаленъ прогресъ на нашия народъ. И изказвамъ пожелание, што по тия стопански въпроси ние да се разберемъ. Ако навънъ, въ пресата, ние споримъ, тукъ ние не единъ пѣтъ сме се разбирали по много отъ тѣзи въпроси — това няма да откаже нито г. Нейковъ, нито г. Баралиевъ.

Д. Нейковъ (с. д): Кои сѣ тия въпроси?

Г. Семерджиевъ (д. сг): По тия чисто стопански въпроси.

Д. Нейковъ (с. д): По отношение разходитъ за културни нужди сме се разбирали, но когато се разхищаватъ срѣдствата на държавата, не сме се разбирали никога.

Г. Семерджиевъ (д. сг): Храня надежда, че по тия въпроси, които не сѣ партийни, а национални, ще можемъ да се разберемъ. И смѣтамъ, че тази Камара ще може да намѣри достатъчно сили, за да се справи съ тия проблеми и да даде едно прогресивно развитие на нашия финансовъ и стопански животъ. (Ръкоплѣскания отъ сговориститъ)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Илиа Януловъ.

И. Януловъ (с. д): (Отъ трибуната) Уважаеми г. г. народни представители! Бихъ желалъ, што хубавитъ думи на г. Семерджиевъ да станатъ действителностъ. Бихъ же-

далъ много пъти да се разбираме по въпроситѣ на бюджета, по въпроситѣ на българското стопанство — ние да ви разбираме въ вашето стремление да се подобри положението на стопанството и финанситѣ на България, и вие да ни разбирате искрено въ нашето желание да ви съдействуваме въ това отношение. И азъ се надѣвамъ — макаръ моятъ тонъ да не може да бѣде същиятъ, както на г. Семерджиевъ — да намѣря най-малко едно разбиране въ нашитѣ срѣди.

Разбирането започва да дохожда, изглежда, отъ най-високото мѣсто. Азъ нѣма да кажа, че съмъ изненаданъ, но ми прави доста силно впечатление, че държавниятъ глава завчера е намѣрилъ за необходимо да каже на правителството и на Народното събрание, че най-важната задача, която предстои на новия Парламентъ, лежи въ стопанското повдигане на страната. (Чете): „Извънредната важностъ на тая проблема“, е заявилъ той, „я прави достойна за особеното внимание на всички политически групи, застъпени въ Парламента. Ето защо азъ искрено сподѣлямъ сериозността, съ която цѣлото Народно събрание гледа на този жизненъ за страната въпросъ, както и готовността му да сътрудничи въ всѣко мѣроприятие за преодоляването на тая криза“.

Но не само държавниятъ глава иде по единъ соленеленъ начинъ да признае, че страната се намира въ една голѣма криза и за преодоляването ѝ да отправи единъ апелъ за взаимно разбирателство и сътрудничество. Същото схващане, вѣрвамъ, го има и въ срѣдата на болшинството. Каквото се пише в печата и достига до българския народъ, то важи и за Народното събрание, и важи много повече, споредъ менъ, отколкото много пъти нѣкои речи, държани тукъ неподготвено, случайно.

Е добре, азъ решихъ въ тази си речъ да не се силавамъ на абсолютно никакви други доказателства, освенъ на такива, които вземамъ отъ вашата срѣда, отъ срѣдата на Сговора. Че кризата е дълбока, и че по никой начинъ не може да се разреши само съ надежди и обещания, ни показватъ нѣкои статии въ официоза или полуофициоза в. „Миръ“. Въ една отъ тия статии, „Стига вече“, печатана въ в. „Миръ“, се каза изрично следното: (Чете) „Отъ година на година нашето народно стопанство все повече изнемогва, въпрѣки голѣмитѣ усилия, които се употребяватъ за неговото възстановяване и запазване. Достатъчно е да споменемъ за състоянието на нѣкои наши отдѣлни стопански страни, за да се види ясно това. Така напр. отъ 1921 г. до днесъ протестиранитѣ полици въ царството растатъ по количество и по суми. Докато презъ цѣлата 1921 г. е имало 93.070 протестирани полици на обща сума 504.006.899 л., презъ 1926 г. броятъ имъ достига цифрата 206.142 на обща сума 1.820.165.438 л. За годинитѣ 1920 до 1926 включително сѣдилищата сѣ обявили въ несъстоятелност, последователно за всѣка година 9, 16, 18, 20, 60, 59 и 113 стопански предприятия. Отъ тѣхъ за всичкитѣ седемъ години, 199 сѣ били еднолични фирми, 66 събирателни дружества, 4 командитни дружества, 23 акционерни дружества и 11 кооперации. По областитѣ на стопанство: 261 сѣ били търговски предприятия, 23 индустриални и 6 банки. Само презъ 1926 г. сѣдилищата сѣ дали мораториумъ на 90 предприятия“.

Г. г. народни представители! Нѣкои отъ васъ се интересуватъ и вѣроятно следятъ развитието на тия въпроси въ чужбина. Тѣ знаятъ, че никжде такава прогресия не е отбелязана. Тя се обяснява съ крайно тежкото положение на стопанството. И въ такава време намъ ни предстои да се занимаваме съ допълнителни бюджети, разглеждани въ Народното събрание много пъти само счетоводно! Г. Семерджиевъ каза, че сега засега и той се задоволява съ разглеждането на въпроса счетоводно, защото не би желалъ да се впуска въ неговия стопанско-социаленъ аспектъ, по простата причина, че намира, какво такива дебати сѣ много по-умѣстни при общия бюджетъ на държавата. Споредъ менъ, счетоводното разглеждане на въпроса има значение само за канцеляриитѣ. Азъ ценя извънредно много благороднитѣ усилия на г. Семерджиевъ да ви успокои, че ще намѣримъ суми за свързането на двата края. Но това, въ сжщностъ, не е никакво разрешение на въпроса. Счетоводно се създава само една надежда безъ никакви реални основи. Едно такава счетоводно разрешение на въпроса, щомъ е въ конфликтъ съ стопанското и социално положение, не може да ни радва. Декларации сѣ правени и други пътъ, и затуй ние не можемъ да се основаваме само на декларации. Министерствъ на финанситѣ, който

отсѣтства въ този моментъ, направи въ 1926 г. една декларация, че веднѣжъ завинаги свършва съ практиката на допълнителнитѣ бюджети, на свръхсметнитѣ кредити и на извънреднитѣ разходи. Единъ бюджетъ трѣбва да има, казва той — редовенъ бюджетъ — въ който да се предвиджатъ всички кредити. Той заяви, че не ще позволи на своитѣ колеги да го безпокоятъ съ свръхсметни кредити и съ разни други допълнителни бюджети. Въ сжщото време отъ министра на финанситѣ се направи и друга една декларация — въ допълнение на декларацията на бившия министъръ на финанситѣ, че трѣбва да се пести хартията, като се прегѣва на 8, а попивателната на 10! — а именно, че той ще намали бюджета. Но нито едната, нито другата декларации се сбѣднаха. Най-компетентнитѣ лица отъ срѣдата на Демократическия сговоръ смѣтатъ, какво това несбѣждане носи голѣми злочестини на България. Най-бойкиятъ отъ вестникитѣ на Сговора, вестникъ „Слово“, въ своята завчерашна статия „Фондоветѣ“ казва: (Чете) „Министрствъ на финанситѣ г. Молловъ често намеква въ речитѣ си за нуждата отъ обединението на бюджета и ние искаме да вѣрваме, че той не ще изпусне случая да прояви твърда воля въ това отношение, като даде начало на съкращение и обединение още сега. Защото ненормално е, наистина, да съществуватъ разни фондове и то при обща сума надъ 2 милиарда лева, когато тия фондове, главно на Министерството на земледѣлието и на желѣзницитѣ, въ сжщностъ, трѣбва да иматъ мѣсто въ общия държавенъ бюджетъ“.

Като разсѣждава по този въпросъ, по-нататкъ „Слово“ казва: (Чете) „И най-главно, налага се да се установи, и то още сега отъ Парламента, може ли повече да продължава тая практика, при която всѣки министъръ да обезпечава чрезъ такива фондове приходи само за свои служби, да използва едно случайно привилегировано положение, за да показва, че се проявява дейностъ само въ неговото ведомство, а да се вържатъ рѣцетѣ на министра на финанситѣ, да му се остави само единъ изсмуканъ държавенъ приходенъ бюджетъ въ момента, когато пенсии и заплати едва смогватъ да се плащатъ, а задържането на платежнитѣ заповѣди прави такива пакости.“ И той апелира за воля у министра на финанситѣ.

Е добре, въ една статия малко по-отрано пакъ въ в. „Слово“ се надава единъ много тревоженъ викъ: (Чете) „Народътъ е беденъ! Внимавайте! Тая система на допълнителни бюджети е примитивна и осѣдителна. Чрезъ тая примитивна и осѣдителна практика на фондови бюджети за обикновени държавни нужди, за които вече фигуриратъ параграфи и суми по редовния бюджетъ, — чрезъ това трѣбсково увеличение на разходитѣ, отдавна се е задминала всѣка разумна граница и днесъ вече се създаватъ най-тежки грижи и мъчнотии.“ Достигнало се е дотамъ, заявява в. „Слово“, че „недостатъчнитѣ държавни постъпления по редовния бюджетъ и отсѣтството на какви и да сѣж ресурси по извънредния бюджетъ, гласуванъ въ разходната си частъ тази година на около 700 милиона лева, отдавна е заставило финансовата администрация да преустановява и отлага много отъ редовно предвиденитѣ разходи и дори да отлага изпълнението на безспорни и поети ангажменти.“

Многоуважаемиятъ и най-старъ нашъ колега г. Михаилъ Маджаровъ, макаръ и на съвършено противни общи становища да сме, съ своето вѣщо перо много пъти е слагалъ ръка на най-болното мѣсто. Въ една отъ последнитѣ си статии въ вестникъ „Миръ“ той заявява: (Чете) „Макаръ заглавието на този бюджетъ да е за фондове, но сжщноститѣ фондове съставляватъ само една частъ, а другитѣ приходи и разходи не се различаватъ почти въ нищо отъ приходитѣ и разходитѣ на обикновения бюджетъ“... „Презъ последнитѣ нѣколко години“, казва той, „разноскитѣ на тая извънреденъ бюджетъ се посрѣщаха отъ излишциитѣ на редовния бюджетъ. Но догдето можеше да се вѣрва, че обикновенитѣ бюджети даватъ излишци“ — значи, догдето можеше да се вѣрва на г. Петъръ Тодоровъ — „тежеститѣ на единъ извънреденъ бюджетъ можеха да се носятъ и да се търпятъ, а когато стана ясно, че излишци вече не съществуватъ, а на мѣстото имъ се явяватъ недоимѣци, струва ми се, че не е позволено да мислимъ, че ще може да съществува единъ извънреденъ бюджетъ безъ външенъ заемъ и то не предполагаемъ, а осжщественъ“.

Дали има перспективи, обаче, да се склучи външенъ заемъ сега, въ дадения моментъ, незнамъ, безъ да игнорирамъ намекуванията, които се правятъ последнитѣ

една-две години по тоя въпрос. И „увѣренъ съмъ“ — заявява г. Маджаровъ — „че въ Финансовото министерство се съзнава аномалията, но понеже другитѣ не я съзнаватъ, то тѣ сѫ принудени да прибѣгватъ до нея само и само да спасятъ страната отъ една финансова катастрофа“. Въ чуждитѣ парламенти обикновено избѣгватъ думата „катастрофа“. Презъ лѣтото на миналата 1926 г. азъ бѣхъ въ Парижъ и отидохъ въ парламента. Положението бѣше страшно. Французкиятъ франкъ зависѣше не отъ часове, а отъ минути — всѣка минута той падаше — но французитѣ избѣгнаха да употребятъ думата катастрофа. И когато единъ отъ стълбоветѣ на болшинството, на Демократическия сговоръ, казва, че се отива къмъ катастрофа, азъ ви казвамъ: внимание, консули! Тая работа не може да върви съ кърпежи, нито съ създаване на голи надежди.

Г. Ляпчевъ въ една отъ последнитѣ си речи заяви много общо: „Финансовото заздравяване на България върви, но е невъзможно безъ външенъ заемъ“. Вие разбирате защо наемкамъ на това. Всички вече, загубили надежда въ други източници, сѫ хипнотизирани къмъ единъ миражъ — външенъ заемъ! А веднажъ говорено по този начинъ — и нека да кажа, че никѣде въ чуждѣ парламенти не се говори по този начинъ за външенъ заемъ — подбиватъ се възможнитѣ благоприятни условия за този заемъ. Е добре, ако ние отъ уста на първия министъръ чуваме, че финансовото заздравяване е невъзможно безъ външенъ заемъ, ние се намираме тогава реално въ едно най-тежко отъ всички възможни тежки финансови положения. Той каза още: „Само България не е подпомогната отъ свѣта, а всички други победени държави сѫ подпомогнати“. И когато му се каза: „Какъ е възможно тогава народътъ да може да понесе всички тия дефицити, цѣлата тази стопанска криза“, г. Ляпчевъ достойно отговори — и това му прави честь — като каза: „Народътъ понесе всичко това благодарение на неговата устойчивостъ да може да живѣе въ мизерия“. Съ своята мизерия, прочее, той понесе финансовата криза и стопанското си разложение.

Говорейки за бюджетитѣ, ние не можемъ да си затворимъ очитѣ, че, въ сжщностъ, декларацията за единъ единственъ бюджетъ се обрѣна надолу съ главата даже и въ петата година на управлението на Сговора. Редовниятъ бюджетъ е 7.000.000.000 л. Очевидно той не съответствува на податнитѣ сили на българския данѣкоплатецъ. Дефицити, каза се отъ г. Семерджиева, нѣма въ редовния бюджетъ, даже има излишѣци. Но той самъ цитира, че за последната година — тя ни интересува — 1926/1927, този дефицитъ ще бѣде около 150.000.000 л., а споредъ моитѣ скромни изчисления може да бѣде и повече отъ 300.000.000 л. Спорътъ не е тамъ. Въпросътъ е, че има дефицити. Тия дефицити сѫ изразходвани пари, следователно тѣ ще трѣбва да се покриватъ; тѣ сѫ, които най-много забъркватъ бюджета. И тѣкмо когато народътъ е въ ноктитѣ на най-тежка стопанска криза и когато грижата за стабилизирнето на лева го лишава отъ кредити, ние виждаме, че отъ него се искатъ 236.000.000 л. златни или 7.000.000.000 л. по днешенъ курсъ, срещу 175.000.000 л. златни въ добритѣ години 1908 и 1912, т. е. имаме едно реално увеличение на събиранитѣ отъ народа прѣки, косвени и други налози точно 50%. Именно днесъ, когато се намираме въ една голѣма стопанска криза, въ едно безизходно финансово положение, нашиятъ бюджетъ, въ сравнение съ бюджетитѣ при златния левъ, дава едно увеличение отъ 50%! Дската въ нормални години на единъ жител се падатъ налози 40 златни лева, сега достигатъ до 50½ златни лева, а то значи 1.400 сегашни лева. Но още по-лошо е, че тия 7.000.000.000 л. далечъ още не изчерпватъ разходитѣ на държавата. Ето, въ бюджетарната комисиия, въ продължение близо вече на 10 дни, се занимавахме съ бюджета на фондовѣтѣ отъ 2.300.000.000 л. Това сѫ разходи. Това не е капиталътъ на фондовѣтѣ, това сѫ само разходи, които презъ тази година ще отидатъ. Азъ съмъ наклоненъ да направя едно елиминирание или едно раздѣленіе на тия разходи: разходи, които ще бѣждатъ покрити отъ единъ видъ ново облагане на българския народъ и които фигуриратъ на първитѣ две страници на законопроекта за фондовѣтѣ, съ който утре или други денъ ще се занимаваме тукъ, и на разходи, които ще бѣждатъ покрити, тѣй да се каже, отъ нормалното, естественото нарастване на тия фондове отъ тѣхния бюджетъ. Но и тази елиминация да се направи, тѣ ще бѣждатъ не 800.000.000 л. нови тежести, а повече отъ 1½ милиарда, защото, не забравяйте, че даже фондовѣтѣ за социални осигуровки, се

събиратъ отъ вноски, които сѫ налози, и тѣ ще се притурятъ къмъ онѣзи суми, които се взематъ отъ българския народъ.

Не стига бюджетътъ на фондовѣтѣ, ето още единъ новъ бюджетъ бѣше внесенъ, и вие се съгласихте да се упражнява той безъ контрола на Парламента. Какво бѣше законопроектътъ за отпускане 300.000.000 л. за довършване започнатитѣ държавни здания? Нима това не е пакъ единъ бюджетъ, разхвърленъ на 10 години? Нима той не започва да се упражнява още отъ тази година?

На четвърто мѣсто, имаме невидимиятъ бюджетъ, за който се спомена, за покриването на стари разходи, който се изчислява отъ г. Семерджиева на около 200.000.000 л., а може би ще бѣде и 300.000.000 л.

На пето мѣсто имаме извънредния бюджетъ отъ 240.000.000 л., съ който днесъ се занимаваме, внесенъ безъ мотиви и безъ подписа на никой министъръ. Дали това последното обстоятелство значи протестъ или безсилие на г. министра на финанситѣ?

Министъръ В. Молловъ: Какво?

И. Януловъ (с. д.): Казвамъ, че законопроектътъ за извънредния бюджетъ, който сега разглеждаме, нѣма никакъвъ подписъ на никой отъ г. г. министритѣ.

В. Кознички (нар. л.): Печатна грѣшка.

И. Януловъ (с. д.): Азъ желая да си обясня това съ туй, че г. министърътъ на финанситѣ иска да каже: стига сте ме безпокоили съ тия свръхсмѣтни кредити! Може най-после да е и печатна грѣшка, но сжщественото е, че 240.000.000 л. се притурятъ съ тоя бюджетъ. Освенъ това вие имате и други, скрити бюджети. Въ бюджета за фондовѣтѣ вие имате скритъ шестий по редъ бюджетъ. Този бюджетъ е въ чл. 11, споредъ който се разрешава на министра на финанситѣ да сключи единъ заемъ отъ фондовѣтѣ въ размѣръ на 250.000.000 л., който заемъ ще се изразходва по такъвъ и такъвъ начинъ и ще се покрие до 1930 г. сжщо пакъ по единъ определенъ въ бюджета на фондовѣтѣ начинъ. Този заемъ самъ по себе си по начинъ, по които той ще се изразходва и ще се покрие, нѣма абсолютно нищо общо съ бюджета на фондовѣтѣ. Общото е само това, че държавата сключва заема отъ фондовѣтѣ. Изобщо, държавата е достигнала до тамъ, че бърка навредъ, дѣто намѣри пари. Въ фонда „Обществени осигуровки“ намира пари и тя казва: дайте ми 80 милиона лева за довършване желѣзници, заемъ разбира се, после — дайте ми нови 56 милиона за изплащане платажни запоеди; въ пенсионния фондъ държавата намира пари — дайте ми ги за довършване училища и т. н. и т. н. Навредъ кѣдето може да се намѣрятъ пари, държавата посѣга на тѣхъ, и не може да не посегне, защото инакъ финансовиятъ министъръ ще ви каже: нѣма заплати, нѣма възможностъ за покриване на разходитѣ. Държавата посѣга на тия пари, за да може да свърже двата края. Това положение е intenable, неудържимо. Да не си затваряме очитѣ. Макаръ че интересътъ на г. г. народнитѣ представители, както изглежда, е много по-малкъ по този въпросъ, отколкото по провѣрката на избори, но азъ намирамъ, че ние днесъ се занимаваме съ най-болното мѣсто на българската действителностъ. Не ме утѣшава това, че въ Министерството на финанситѣ е създадена една комисиия, наречена „чека“, отъ двама-трима чиновници, които най-добросъвѣстно — не мога да откажа това — се стараятъ, каквото могатъ да направятъ подъ върховното, така да се каже, председателство на министра на финанситѣ — защото тѣхнитѣ протоколи се поднасятъ на министра на финанситѣ за утвърждение — за постигане съкращения въ предвиденитѣ разходи. Но и азъ ще кажа съ думитѣ на в. „Миръ“: нима стигнахме до тамъ, щото изпълнението на туй, което едно Народно събрание гласува, да зависи отъ волята на трима чиновници въ Финансовото министерство? Е добре, каква икономия се направи? Икономията миналата година е отъ 150 милиона лева. Питамъ азъ, тази икономия за смѣтка на какво е направена? Азъ не бихъ желалъ да посочвамъ перата, които сѫ зачерквани тамъ, защото не желая да изпадамъ въ дребнавостъ, но азъ не мога да ви не кажа, че всички културни учреждения, библиотеки, . . .

Х. Баралиевъ (с. д.): Читалища!

И. Януловъ (с. д.): . . . читалища и т. н., всичко това не само се най-оскъдно снабдява съ срдѣства отъ предвиде-

нитъ въ бюджета суми, но е свършено лишено отъ възможност да изплаща своитъ задължения. Ние сме станали смѣшни предъ издателствата въ чужбина. Тия чисто счетоводни усилия на г. министра на финанситъ сж му наложени отъ това положение, което се създава отъ финансовата и стопанската политика на правителството и на Парламента.

Явява се въпросъ, не може ли да се изрази цѣлото бюджетно положение съ една обща формула, за да се види неговата безизходностъ? И понеже сме въ областта на цифритъ, азъ ще си послужи съ цифри. Съберете сумитъ по тѣзи изброени бюджети и вие ще видите, че разходитъ по тѣхъ сж между 9—10 милиарда лева. Ако къмъ тѣхъ вие притурите и разходитъ по бюджетитъ на общинитъ и окръжията, пъкъ и по други бюджети, защото има и други малки бюджети, вие ще стигнете къмъ цифрата 14, а можете спокойно да ги кажете 14—15 милиарда лева.

А. Пиронковъ (д. сг): Сжщитъ цифри, които бѣхте дали презъ време на агитацията, нали?

И. Януловъ (с. д): Да, сжщитъ цифри сж! Азъ моля да ме опровергаете, — но какъ ще ме опровергаете, когато азъ събирамъ известни цифри?

А. Пиронковъ (д. сг): Така ще бжде, като не давате точни цифри, а давате само заключение.

И. Януловъ (с. д): Г. Пиронковъ! Вие сте юристъ и недейте така ми възразява. Азъ повтарямъ: имате 7 милиарда лева разходи по редовния бюджетъ; имате 2 милиарда и 300 милиона по бюджета на фондоветъ — отъ които вземамъ 1½, само милиарда; имате 250 милиона свръхсмѣтни кредити; имате 200 милиона, както г. Семерджиевъ каза, отъ невидимия бюджетъ за покриване разходитъ отъ войнитъ; имате тоя скритъ бюджетъ отъ 250 милиона, за който азъ ви казахъ — заемтъ, който се склучва отъ фондоветъ — и който ще се покрие за 3—4 години; имате и она разходъ за 10 години отъ 300 милиона лева за довършване държавнитъ здания — изчислете всичко и ще видите, г-да, че азъ намалявамъ. Ако вие притурите и тази сума отъ около 4—5 милиарда, разходи на общинитъ, окръжията и др., ще дойдете до заключението, до което е дошълъ и в. „Слово“, не само азъ, че общата сума на разходитъ достига до една пропорция отъ общия националенъ доходъ, която прави положението застрашително. Каква е, въ сжщностъ, тази пропорция? Общиятъ националенъ доходъ, не чистата печалба, на българското стопанство се изчислява въ размѣръ отъ 1 до 1¼ милиарда лева златни. Въ изложението до Стопанската конференция въ Женева то се изчислява на 1½ милиарда, най-много, лева златни. Вземете срѣдната цифра, обърнете сумата въ книжни левове и вие ще видите, че общиятъ националенъ доходъ е между 30—35 милиарда лева при благоприятни условия. Питамъ азъ — моята скромностъ има възможностъ отъ дълги години да се занимава съ стопански въпроси и да следи какво става въ чужбина — питамъ и искамъ да ми посочите — между васъ има видни икономисти и финансисти — въ коя страна половината отъ националния доходъ отива за покриване на държавни и други разходи? Ако този аргументъ може да ви служи — и той ви служи — въ чужбина за защита на великата кауза на нещастната ни родина, азъ казвамъ: той може и трѣбва да ни служи и тукъ, у насъ, за да си отворимъ очитъ.

Ето защо, когато азъ сумирамъ въ една формула страшното положение, веднага се питамъ: какво ни носи утрешниятъ день? Утрешниятъ день ни носи още по-страшно положение, ако продължаваме увеличенията на данѣнитъ разходи. Презъ 1919/1920 г. ние имаме бюджетъ, възлизающъ на 481.000.000 л.; презъ 1920/1921 г. — 2.600.000.000 л.; закръглявамъ цифритъ; презъ 1921/1922 г. — 2.590.000.000 л.; презъ 1922/1923 г. — 4.300.000.000 л.; презъ 1923/1924 г., при новото правителство, което заяви, че ще направи икономии, която необходимостъ бѣше една отъ основнитъ причини за свалянето на миналия режимъ, бюджетътъ възлиза на 5.300.000.000 л.; презъ 1924/1925 г. — 6.600.000.000 л.; презъ 1925/1926 г. — 6.800.000.000 л.; презъ 1926/1927 г. — 6.900.000.000 л. и презъ 1927/1928 г. — 7.000.000.000 л. Очевидно е, че въ стопанството се внася отъ горе възможното максимално разстройство, защото народътъ не може безъ най-голѣми стопански рискове да изплаща тия данѣци; при това достигае дотамъ, че бюджетитъ, въ сжщностъ, свършватъ съ твърде голѣми дефицити, общо взето.

Азъ не мога да не се спра и на социалния аспектъ, както казва г. Семерджиевъ, на тѣзи цифри. Когато тия цифри растатъ така кресчендо, въ сжщностъ расатъ косвенитъ данѣци, които сж въ тежестъ, не пропорционално, не прогресивно, а изцѣло почти върху народнитъ маси и тѣ влошаватъ извънредно стопанското имъ положение. Прѣжитъ данѣци, въ разхвърлянето на които има до голѣма степенъ пропорционалностъ, а надъ 100.000 л. доходъ и прогресивностъ въ облагането, тѣ не постѣпватъ редовно. Тѣ и не се развиватъ съ сжщия темпъ, както се развиватъ косвенитъ данѣци. За 1927/1928 г. сж предвидени 897.000.000 л. прѣки данѣци, а 3.340.000.000 л. непрѣки. Прѣжитъ данѣци презъ 1923/1924 г. сж били 620.000.000 л., презъ 1925/1926 г. — 890.000.000 и презъ 1927/1928 г. — 897.000.000 л. — вие виждате, че тѣ слабо растатъ — когато косвенитъ данѣци за сжщитъ години сж били: 1.400.000.000 л., 2.900.000.000 л. и 3.340.000.000 л. При това, само една малка частъ отъ прѣжитъ данѣци се събира, въ действителностъ. Така, за 1923/1924 г. сж предвидени 620.000.000 л. прѣки данѣци, а сж постѣпили само 206.000.000 л.

Министъръ Ц. Бобошевски: Въ следующата година се досѣбиратъ.

И. Януловъ (с. д): Да, то е право, г. Бобошевски. Но ако вземете най-последното изложение, ще видите, че прѣжитъ данѣци и въ следующитъ години не се досѣбирватъ напълно и заради туй по отношение на тѣхъ свършваме съ дефицитъ отъ 400 милиона лева. — Презъ 1925/1926 г. сж били предвидени да постѣпятъ 890.000.000 л., а сж постѣпили само 280.000.000 л. Това трѣбва да се вземе, разбира се, съ коректива, че въ последствие една частъ отъ тѣзи данѣци постѣпватъ. Но самиятъ фактъ, че се свършва и тази година съ такъвъ голѣмъ дефицитъ по отношение на прѣжитъ данѣци, иде да потвърди една констатация на данѣчната администрация, че прѣжитъ данѣци изобщо постѣпватъ извънредно мжчно.

Г. Марковъ (з. в): И че народътъ нѣма пари.

И. Януловъ (с. д): За жалостъ, положението на нашия бюджетъ не може освенъ да се влошава, ако не се взематъ радикални мѣрки, защото свръхъ всичко друго репарационнитъ вноски следъ три—четири години ще се увеличатъ последователно на 20, респ. на 33, а следъ туй на 43½ милиона златни франка, които правятъ 548 милиона, 891 милиона и 1.170.000.000 л. книжни лева, която последна сума ще продължава така до 1982 г., независимо отъ другата репарационна частъ В, която е фантастична за България (1.700.000.000 златни фр.). Питамъ тогава: какъ ще се отразятъ тѣзи грамадни увеличения на репарационнитъ плащания върху бюджета, като се иматъ предъ видъ и другитъ, прогресиращи по валоризацията въ изплащането имъ, съгласно договоритъ, стари заеми? Какъ можете вие да достигнете до оптимизъмъ, когато знаете, че освенъ тѣзи увеличаващи се прогресивни вноски по репарационни и другитъ дългове, имате и присжждания извънредно страни на смѣсенитъ арбитражни сждилища, имате присжждането и по дѣлото Деклозиеръ, за което чакаме едно обширно напечатано изложение отъ г. министра на финанситъ? Освенъ това имате присжждания отъ нашитъ арбитражни сждилища, които достигатъ стотици милиона, за които, както ще видимъ, трѣбва да се даде сжщо едно писмено изложение, за да се обясни, какво е станало по този голѣмъ въпросъ. Какъ можемъ да чакаме едно намаление на бюджета, когато, за да склучимъ хуманитарния бѣжански заемъ, който, безспорно, е единъ активъ на България, се достигна до такива пасиви, щото човѣкъ се замайва, ако направи едно изчисление за тежеститъ, които ни лѣгатъ отъ онѣзи допълнителни договори, които се склучиха въ връзка съ бѣжанския заемъ, и които сж ви известни, вие сте ги гласували, а именно, съ течение на годинитъ изплащането на старитъ държавни заеми въ процентъ злато да расте прогресивно все повече и повече, за да достигне следъ нѣколко години at par? Не аргументираме ли ние, не даваме ли всѣки день доводи за една валоризация, ако искате да си послужи и азъ съ тая варварска, ненаучна дума? Не бѣше ли странно, когато изплащаме задълженията на Сърбия съ 4—5 л., вмѣсто съ 1 л., и тогава съ право протестирахме, че това не бива да става; не бѣше ли чудно, когато известни задължения се искаше да се изплатятъ съ 3—4 л. за 1 златенъ левъ и протестирахме, а сега сме стигнали дотамъ, че наши собствени арбитражни сждилища подъ председателство на върховни касационни

съдии, на председателя на Върховната смътна палата и на видни депутати отъ болшинството решаватъ да се плаща, вмѣсто 1 л. — 9 л., 12 л., 13½ л., 15 л.? Ние живѣемъ въ една атмосфера на безумие. А тукъ всичко се свежда къмъ едно свързване счетоводно на двата края! Въ най-мѣрдавитѣ вестници даже на Демократическия сговоръ се издига гласъ на тревога. Но това не е активъ на Сговора. Вие, които издигате гласъ на тревога, недейте бездействува тукъ въ този моментъ, когато се разглежда голѣмиятъ бюджетенъ въпросъ. Елате тукъ, кажете тукъ, което пишете, съ това най-много ще помогнете на министра на финанситѣ, който въ своитѣ декларации заяви, че употребява лично всичкитѣ си усилия, за да се излѣзе отъ този чудовищенъ импась на нашитѣ финанси.

Ако положението е таково, азъ питамъ: где е изходътъ за нашето финансово бюджетно положение? Досега откъде можеше да взема държавата? Можеше да взема отъ тѣй наречената инфлация на Българската народна банка, т. е. отъ издаването на книжни пари, и вземаше отъ тамъ изобилно съ една луда страсть, докато се дойде до катастрофалното положение на 1922 и 1923 г. и се създаде единъ законъ за границитѣ на тия вземания, а по-сетне, презъ м. декемврий 1923 г. се тури решително една граница на каквато и да е инфлация съ издигането въ голѣмъ държавенъ принципъ стабилизацията на лева, и съ вземането, като монополъ, на девизната търговия въ рѣцетѣ на Българската народна банка. Отъ инфлация държавата вече не може да взема.

Можеше да взема отъ данѣци. Вие виждате, че и този втори източникъ е пресушенъ. Всички ние сме се върнали отъ избори и видѣхме въ какво бедствено положение се намира населението. Нима ще скрия, че две трети отъ моя успѣхъ въ изборитѣ се дължи на това бедствено положение? Направи ми упрѣкъ единъ отъ другаритѣ отъ болшинството! „Вие сте говорили тия цифри и тамъ“. Да, говорихъ ги, посочихъ тежкото положение, въ което се намира страната, държавата, населението. И при тия дефицити, този втори източникъ прочее, увеличението на данѣцитѣ — е пресушенъ. Азъ не можахъ да разбера добре, какво иска да каже единъ отъ нашитѣ добри икономисти, г. Бурилковъ, завчера въ Военния клубъ, че трѣбва да се стигне до едно преобразуване на данѣчната система, за да се увеличатъ доходитѣ. Но азъ намирамъ, че каквото преобразование на данѣчната система да направимъ, ако това преобразование държи на съображения отъ социаленъ характеръ, то ще доведе до едно облекчение долу, което не се компенсира съ увеличители горе. Безъ съмнение, ако се мисли едно облагане общо по-голѣмо, това облагане въ всѣки случай не може да не бѣде компенсирано съ още по-голѣми дефицити въ индивидуалния бюджетъ на българския данъкоплатецъ, а това е стопански убийствено.

Много се говори за трети източникъ — спестяванията. Азъ виждамъ въ „Икономическо списание“ единъ отъ добритѣ наши икономисти, г. Бочевъ, да се спира на този източникъ. Като обсъжда цѣлата досегашна кредитна политика на българската държава, той намира, че тя, като се е облѣгала главно на банкнотната емисия, пренебрегнала е по-степенно да превзпнати народната спестовностъ. Но и при тази народна спестовностъ каквито и комбинации да правимъ, каквито и въпроси да повдигаме — колко спестено сж внесли занаятчиитѣ, колко сж внесли земледѣлцитѣ и пр. — ще видимъ, че тази спестовностъ не прогрессира съ такъвъ темпъ, че да може да бѣде използвана отъ държавата. Доколкото тази спестовностъ я има, доколкото се внасятъ суми въ нашитѣ държавни кредитни учреждения, ние идемъ до заключение, че се е стигнало до едно положение доста критическо, а именно че отъ голѣмия резервоаръ на народнитѣ спестявания въ Народната банка, отъ нейния оборотенъ капиталъ около 2 милиарда и 600 милиона лева и отъ срдствата, изхождащи отъ банкнотната емисия, равна на 3 милиарда и 650 милиона лева, значи общо около 6 милиарда лева, отъ цѣлата тази сума държавата е получила 5 милиарда лева. А като прибавите и заемитѣ, които държавата е гарантирала на обществени учреждения — 734 милиона лева — достига се до 5 милиарда 734 милиона лева. Така че оставатъ нѣкакви 600 милиона лева на Българската народна банка, значи само 9%, за постигане на ония цели, за които тя е създадена — за подпомагане на българското народно стопанство. Ако вземете изобщо всички спестявания въ цѣлата страна интегрално за цѣлото ни народно стопанство, вие ще видите, че отъ тѣхъ за занаятчиитѣ се даватъ 296 милиона лева, за земледѣлието — 2 милиарда 732 милиона лева, за индустрията — 925 милиона лева, за търговията — 2 милиарда 764 милиона лева. Съ известни основателни поправки г. Бочевъ се старее да рисува картината на пласментитѣ въ народното стопанство. За мене е важно друго — че спестяванията до каквато и степенъ да се увеличатъ, не можете съ тѣхъ да услужите на българската държава, която е до-стигнала въ ушърбъ на националното стопанство до максимални размѣри на заеми отъ Българската народна банка — или както самата банка ги нарича аванси, а не заеми — 5 милиарда лева. Ако отъ инфлация, ако отъ данѣци и отъ спестявания вие не можете да покриете голѣмитѣ дупки на държавния и другитѣ бюджети, остава едно единствено срдство — остава заемътъ. Ето какъ се достигна до положението, че всички речи на министритѣ — и на търговията, и на външнитѣ работи, и на финанситѣ, и на президента — свършватъ съ този рефренъ: трѣбва непремѣнно да се направи заемъ! Твърде много даже се говори, че трѣбва да се направи заемъ; то е въ вреда на каузата на заема. Всѣки заемъ, между това, има единъ недостатъкъ, — че трѣбва да се връща, и че, следователно, още отъ първата година той започва да увеличава бюджета съ своитѣ анонитети. Ето защо, направенъ заемътъ, като го свържете съ заема за бѣжанцитѣ, ще има едно чувствително увеличение на разходния бюджетъ. Но ако ние сме дошли до това положение, че и на сънъ и въ будно състояние, и при всѣки единъ въпросъ да говоримъ за заемъ, ние трѣбва да се боимъ отъ това положение, защото не знаемъ, какъ ще се сложи този въпросъ въ главата на мѣрдавитѣ фактори.

Споредъ мене, мисълта на г. министра на външнитѣ работи по този въпросъ бѣше фатална. Г. Буровъ заяви, че ако ние можемъ да издействуваме заемъ, тогава ще плащаме и репарации. При сегашното положение на българската държава, на българското стопанство и обществено-стията, трѣбва да се иска едно отлагане, нѣщо повече — основно, коренно намаление на репарациитѣ въз основа на чл. 122 отъ договора за миръ, който изрично постановява, че Съюзническата комисия тукъ и респективе Репарационната въ Парижъ сж длъжни да провѣрватъ отъ време на време стопанската способностъ на българската държава и съответно съ нея да отлагатъ, дори да намаляватъ въ каквото и да е размѣръ репарационното бремѣ. Днесъ, когато сме тѣкмо въ навечерието на най-голѣмото издигане на тая борба за отмиъняване и премахване на военнитѣ дългове на държавитѣ-победителки и респективе на репарационнитѣ задължения на държавитѣ-победени, какъ въ този моментъ ние можемъ да кажемъ: „Ние ще плащаме репарации, дайте ни заемъ?“ Такъвъ заемъ веднага става чудовищенъ, защото отъ 1934 г. нѣма да плащаме вече по 300 милиона лева репарационни вноски, а по 1 милиардъ и 200 милиона лева въ продължение на 50 години. Това сж само плащанията по буква А, да не говоря за буква В на репарационнитѣ задължения. Бива ли, за да вземемъ въ този моментъ единъ заемъ, ние да се нагърбимъ съ чудовищни задължения, съ десетки милиарди — да не ги изчислявамъ — всѣки единъ може да ги изчисли — задължения за репарационни плащания? Защо ще правимъ това, когато досегашната политика на държавата и обществото, за намаление и премахване на репарационнитѣ задължения, е една политика много правилна? Но сега, когато цѣлиятъ ни държавенъ бюджетъ и цѣлата ни финансова политика се сведе до това, че трѣбва да гледаме съ четири очи члѣчената рѣка на европейския банкеръ, която обикновено, давайки — задушаване, и да сложимъ на нея всичкитѣ си надежди, сега, безъ съмнение, може да се дойде и до тази фатална мисълъ. Даже самата декларация въ това отношение е опасна. Азъ съмъ длъженъ, макаръ и деликатно да опровергая тази мисълъ на г. министра на външнитѣ работи, още повече когато той много смѣло заявява, че ние съ изнасянето на тия цифри сме тровили душата на българския народъ. Азъ бихъ му посочилъ собствения му вестникъ „Миръ“ — нашиятъ в. „Народъ“ никога не е писалъ статия за катастрофа, която ни очаква — който изнесе такива сжщо.

Г. народни представители! Ако въпросътъ за единъ евентуаленъ заемъ на българската държава се свърже съ едно доброволно признаване на репарациитѣ, този заемъ не носи нищо друго, освенъ най-тежко бремѣ на българския народъ. (Ржкоплѣскания отъ лѣвицата) Репарационнитѣ задължения, подписани на барабанъ въ 1918—1920 г., оспорвани отъ насъ, оспорвани и отъ всички свѣтди умове въ Европа, единъ такива чисто политически задължения, за които мнозина отъ васъ навремето казаха: „Нѣма да се

платят, това ще видите, Съгласението ще помогне" — вие да искате да ги обърнете въ банков задължения, въ задължения към публичката, въ задължения доброволни, отъ които после да не можете да се откажете, това действително би било една погрѣшна политика. Азъ не искамъ да говоря за други ангажменти, защото казахъ, че се вслушвамъ въ думитѣ на г. Семерджиева, взаимно да се разбираме и да си върваме единъ на други; азъ не искамъ да тълкувамъ зле думитѣ на г. министъръ Букова, че трѣбва да бждемъ на страната на западнитѣ държави, на западната демокрация, че трѣбва да следваме какво тѣ правятъ, какво тѣ вършатъ. Азъ не искамъ да тълкувамъ зле тия думи, но казвамъ това като едно предупреждение. Когато въ 1914 г. се сключаваше заемътъ съ Diskonto-Gesellschaft, ние съ г. Ляпчава бѣхме силно възмутени и казахме, че този заемъ е фаталенъ, че има политически задължения, но Йорданъ Ионовъ тогава ни натискаше по раменетѣ, като съ своитѣ „нежности“ можеше да ни емачка, и ни казваше: „Мълчете бе, пиленца, нѣма никакви политически задължения. Има най-много една война“. Азъ не казвамъ и не желая да се тълкуватъ моитѣ думи въ смисълъ, че въ главата на кой да е министъръ въ България сѣществува мисълъ за свързване на нашето бждеще благосъстояние съ каквито и да било политически ангажменти. Азъ се мъча да вървамъ, че г. министърътъ на външнитѣ работи е напълно искренъ, като заявява, какво България въ всички тия конфликти, всрѣдъ цѣлото това помрачение на политическия хоризонтъ ще пази единъ искренъ и пълнъ неутралитетъ.

Но сведохме ли работата дотамъ, че съ голѣмитѣ финансови бюджетни въпроси да се занимаваме тука само счетоводно, и всичката си надежда да слагаме само върху единъ евентуаленъ заемъ, ние сами се изпрѣчваме предъ единъ импась, и тогава вече ангажментитѣ, и финансови и отъ каквото и да е характеръ, идатъ неминуемо, въпрѣки нашата воля. Нѣма никакво значение следъ това оставка на министъръ, оставка на кабинетъ. Нищо не ни топли, напр., че г. Радославовъ се намира въ Берлинъ или че нѣкои министри бѣха осѣдени; положението на България отъ това не се подобри.

Де е тогава изходътъ? Защото ние не желаемъ само да критикуваме, ние искаме да посочимъ въ генерални черти известенъ изходъ отъ това страшно финансово положение. Разбира се, този изходъ не може да изключва внасянето на чужди спестявания въ формата на единъ заемъ, но далечъ още съ това не се изчерпва цѣлата система отъ мѣрки, която води къмъ този изходъ, мѣченъ, стрѣменъ изходъ отъ страшното финансово и стопанско положение на страната. Азъ намирамъ, че преди всичко, вътре въ страната ние още не сме решили да създадемъ единъ планъ въ нашата работа. Онѣзи отъ васъ, които присѣтствуваха на разискванията въ бюджетарната комисия по бюджета на фондоветѣ, сѣ свидетели на това безпѣтие, на тази безсистемностъ, на тази липса на планъ въ изразходването на държавнитѣ пари, на това отсѣствие на каквото и да е съгласувано действие на стопанскитѣ и на финансовитѣ усилия въ нашата страна. Онѣзи, които искатъ добросъвѣстно да гледатъ на нѣщата — а предполагамъ, че всички добросъвѣстно гледатъ — ще видятъ, какво въ този моментъ липсва тоя планъ, а напротивъ, има безсистемностъ въ цѣлата финансова и стопанска политика на страната. И онѣзи, които искатъ да погледнатъ право на действителността, ще видятъ, че стопанскитѣ и финансови усилия въ нашата страна съвсемъ не сѣ достатъчни, и въ сѣщото време се препрѣчватъ, кръстосватъ, до висша степенъ унищожаватъ едно друго. Не случайно идеята за Върховенъ стопански съветъ и за създаване на единъ единственъ финансовъ, стопански и технически планъ въ нашата страна се погребва отъ онѣзи, които въ опозиция пледиратъ за нея. Това става, защото тѣхната мисълъ се разбива въ грубата действителностъ, когато тѣ станатъ министри: тѣ срѣщатъ съпротивлението на собственитѣ си колеги, съпротивлението и на сами себе си за подобно едно съгласувано действие на всички стопански и финансови усилия. Отъ 6 години ние говоримъ и пишемъ за създаване на Върховенъ стопански съветъ. Единодушни бѣхме въ Икономическото дружество съ г. Ляпчава. Той даже написа въ списанието на Икономическото дружество една хубава статия, следъ статията на покойния Кирилъ Поповъ, за създаване въ най-скоро време на Върховенъ стопански съветъ. Това бѣше 2—3 месеци преди да стане министъръ-председателъ. Тая статия свършва съ думитѣ: „Не трѣбва да се успокоимъ, докато този въпросъ не стане действителностъ“. Е

добре, скоро ще минатъ 2 години, откато той стана министъръ-председателъ, а ние виждаме, че за реализирането на тази идея не е направено нищо. При тази бърканица въ бюджетарната комисия, която нейниятъ уважаемъ председателъ се мъчи да оправя съ всичкитѣ си усилия и способности, азъ завчера чухъ г. Рашко Маджаровъ да става и да казва: „Г-да! Вижда се, че ни липсва единъ стопански планъ“. Азъ чухъ г. Малинова, азъ чухъ г. Мушанова, азъ чухъ г. Кьорчева, г. Смилова, азъ чухъ мнозина хора и отъ болшинството да казватъ, че ни е необходимъ единъ стопански планъ. Завчера комисията по Министерството на търговията взема единодушно следното решение: „Издава пожелание, като възлага на председателя на комисията — уважаемиятъ г. Мишайковъ — „заедно съ председателитѣ на комисиятъ по министерствата на Финанситѣ, Земледѣлието, Желѣзницитѣ и Благоустройството да изразятъ благопожелание предъ Министерския съветъ за създаването на единъ институтъ, който да обединява всички стопански, финансови и технически усилия, за да може да има редъ, система, планъ въ държавната и обществена стопанска деятельность въ нашата страна“. Дали Министерскиятъ съветъ, при това тежко, безизходно положение, ще се вслуша въ тоя гласъ, това не зная, но азъ смѣя да мисля, че той ще бжде принуденъ да създаде този Върховенъ стопански съветъ.

Следователно, наредъ съ търсенето на заемъ за изходъ отъ днешното положение, азъ поставямъ и голѣмия въпросъ за едно обединяване и систематизиране на всички стопански усилия на държавата и на частнитѣ институции въ нашата страна.

Но, заедно съ това, безспорно е, че трѣбва да стане едно измѣнение въ самата психология, бихъ казалъ, въ управлението на тѣзи голѣми ресори — стопанство и финанси. Докато личнитѣ и котерийни интереси се поставятъ надъ голѣмитѣ обществени интереси, не се надѣвайте, че каквато и да е институция — тѣй или иначе, тя е една формалностъ — ще може да ни помогне за излизане отъ днешното почти безизходно положение. А именно, тамъ най-много трѣбва да насочимъ нашитѣ усилия. Това се вмѣнява въ основенъ дългъ на XXII-то Народно събрание. Не направимъ ли това, ние поемаме една страшна отговорностъ. И ако почнемъ пакъ да играемъ на телефончета на арбитражи, на лични услуги; ако министритѣ започнатъ пакъ единъ следъ другъ да ставатъ, за да се оплакватъ, както се оплакваше Клемансо, че билъ обсаденъ отъ депутати, които идѣли да ходатайствуватъ при него; ако продължаватъ тия изявления, като това въ в. „Миръ“, че въ Министерството на търговията можело много лесно . . .

Министъръ Ц. Бобошевски: Това не е върно.

И. Януловъ (с. д): Г. Власаковъ го пише.

Министъръ Ц. Бобошевски: Дайте данни!

И. Януловъ (с. д): Не бързайте, г. министре. Вие всѣки день сте при г. Власаковъ, попитайте го.

Министъръ Ц. Бобошевски: Българинътъ е ситъ на общи обвинения.

И. Януловъ (с. д): Азъ казахъ, и ще устоя на думата си: нѣма да цитирамъ нищо друго, освенъ изявления, декларации и цифри отъ стговористката преса, отъ стговористката аргументация. И тукъ азъ пакъ съмъ въ кръга на своето задължение. — Е добре, Ако всячко това . . .

Министъръ Ц. Бобошевски: Кажете факти!

И. Януловъ (с. д): Попитайте г. Власакова.

Министъръ Ц. Бобошевски: Кажете конкретно, кои чиновници сѣ виновни.

И. Януловъ (с. д): Азъ не ги знамъ. Г. министре! Вие виждате, че азъ въ тая работа се опитвамъ да бжда извънредно коректенъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: Факти ми дайте!

И. Януловъ (с. д): Възмущението на г. министра на търговията е похвално . . .

Министър Ц. Бобошевски: Аз съм дал срок на г. Власакова да ми представи данни, иначе ще бъде изхвърлен.

И. Янулов (с. д): Няма нужда да бъде изхвърлен този или онзи.

Министър Ц. Бобошевски: Той трябва да ми представи данни за това, че в министерството имало чиновници, които като стари плъхове можели да прокарватъ всевъзможни работи.

И. Янулов (с. д): Г. министре! Вие сте млад човък и едважъ два пъти се опитате да се вслушате в общественото мнение. Азъ Ви казвамъ: не употребявайте такива изрази: „Ще изхвърля единъ чиновникъ“.

Министър Ц. Бобошевски: Азъ съмъ поискал отъ него да конкретизира случайтъ и ако не се докажатъ, ще го изхвърля отъ министерството. Какво по-добро отъ това?

И. Янулов (с. д): Когато той въ вашия вестникъ — не само вестникъ на вашата партия, но вестникъ на вашето племе — когато въ в. „Миръ“ той заявява това, когато в. „Миръ“ го пише това, азъ Ви казвамъ, г. министре, че тукъ има нѣщо гнило.

Министър Ц. Бобошевски: Не познавате Власаковъ.

И. Янулов (с. д): Азъ познавамъ Власакова като скроменъ, почтенъ и сериозенъ човъкъ, . . .

Д. Нейковъ (с. д): Скроменъ, беденъ, почтенъ човъкъ.

И. Янулов (с. д): . . . който не се е възползувал отъ Демократическия сговоръ, и който още продължава да ходи изпокъсанъ и гладенъ.

Т. Г. Влайковъ (д. сг): Какво пише той?

Министър Ц. Бобошевски: Че имало чиновници — стари плъхове, които можели да вършатъ всевъзможни работи.

И. Янулов (с. д): Ако, следователно, тая психология още продължава, Вие, г. г. министри, трябва да дирите изхода отъ положението въ една дълбока промѣна на тая психология. Азъ ще ви дамъ франпантни случаи, отъ които ще видите, че съмъ правъ, като казвамъ, че тая психология си остава сѣщата. Съ позволения на г. председателя, азъ ще искамъ да използвамъ 15-тъ минути, които мога да взема по съответния параграфъ на второ четене, за да кажа по какъвъ скандаленъ начинъ отъ социална, отъ стопанска, отъ юридическа, отъ финансова гледна точка се разреши единъ голѣмъ въпросъ, съ съдействието и съ участието на най-високопоставени личности въ България, за изпълнение рекламациитъ на строителитъ на желѣзници и пристанища въ България, и то въ единъ моментъ, когато държавата се пържи, така да се каже, въ огъня на една общонационална криза. И тукъ азъ искамъ да остана вѣренъ на своята декларация, и ще ви цитирамъ само данни, които се намиратъ въ вестницитъ и документациитъ на сговористката преса. Азъ ви обръщамъ вниманието на едно изявление — и не само на едно — въ в. „Миръ“, което изрично казва, че това положение, по арбитражитъ, мѣчно може да се окачестви, и че самата държава, респективе правителството, респективе и Народното събрание, ще трябва да му турятъ край. По поводъ на тия изявления на в. „Миръ“ единъ отъ най-виднитъ юристи въ царството, който е въ тия арбитражи, отговори че е нѣмало абсолютно никакъвъ другъ изходъ за разрешението на този въпросъ — една малка статийка на г. Фаденхехтъ — освенъ този начинъ, по който арбитражитъ сѣдилища сж разрешили сложнитъ предъ тѣхъ въпроси.

Г. г. народни представители! Въ 1915 г. — азъ бѣхъ тукъ — се гласува единъ законъ, споредъ който стана едно измѣнение въ сключенитъ договори съ казанитъ компании, а именно тѣхнитъ спорове да не се разрешаватъ отъ общитъ сѣдилища, а да се разрешаватъ отъ арбитражни сѣдилища. Г. Апостоловъ, министъръ на желѣзницитъ тогава, се мотивира съ следнитъ думи: „Трѣбва, г-да, да платимъ на тѣзи господа, защото сумата, която ще имъ платимъ, тѣ ще я внесатъ на Българската народна банка“. Той даде и цифри за това. И действително, голѣмата сума

по тия задължения е дългъ къмъ Българската народна банка. Въ 1920/1921 г., респективе въ 1924 г., стана едно измѣнение на този законъ, на което измѣнение се силаятъ нѣкои да докажатъ, че положението на държавата се е подобрило. Измѣнението е въ смисълъ, че за арбитражи ще бъдатъ назначавани българи, като се посочва, какъ тѣ ще се назначаватъ. Министърътъ на желѣзницитъ тогава — единъ мой бившъ приятелъ — смѣта „за единъ активъ прокарването на този законъ“ — това го заяви въ в. „Народъ“ — защото съ стария законъ отъ 1915 г. въ рѣка, представители на чужди сили, въ защита на интереситъ на свои подданици, най-енергично сж настоявали за немедленото приложение на закона. Единъ французки депутатъ, придруженъ отъ кореспондента на единъ отъ най-голѣмитъ французки ежедневници и снабденъ съ препоръчително писмо отъ тогавашния министъръ-председателъ Поанкаре, пристигналъ тукъ да се застъпи за интереситъ на французки подданици. „Нему и на други заявихъ, казва тогавашниятъ министъръ на българскитъ държавни желѣзници, че нѣма да допусна интереситъ на българската държава да бъдатъ повѣрени на сѣдъ, съставенъ отъ чужди подданици“.

Презъ 1920 г. покойниятъ Стамболийски внесе законопроектъ, но този законопроектъ подъ давление на заинтересованитъ чужди сили той бѣ принуденъ да го оттегли. И следъ това, презъ 1924 г. г. Казасовъ внесе въ Народното събрание законопроектъ за измѣнение на закона отъ 1915 г. Този законопроектъ е билъ единодушно гласуванъ отъ цѣлото Народно събрание, следъ като г. Казасовъ не бѣше вече министъръ. Той смѣта, че съ този законъ не се е нанесло вреда на България, респективе на държавната хазна. Даже той прави една декларация, която насъ като юристи ни удивлява. Той заявява, че въпрѣки сѣществуващия законъ отъ 1915 г. и преди да бъде създаденъ действащиятъ сега законъ за български арбитражни сѣдилища, е постигналъ споразумение за арбитражъ върху еднѣкава си база съ предприемачитъ на Варненското пристанище, задъ което, за щастие, не стоели чужди подданици. Значи, първиятъ прецедентъ за валоризацията е създаденъ безъ законъ въ тая страна. Имайте предъ видъ, че тая варварска дума, както казахъ, валоризация — ако искате кажете я девалоризация — не фигурира въ законитъ. Въ 1915 г. никой не можеше и да мисли за валоризация. Въ закона отъ 1924 г. сѣщо не сѣществува тая дума. Обаче, въ помирителния записъ, съ който се създава сѣдъ безъ законъ, е дадено право на сѣдитъ да валоризиратъ, сир., да определятъ съ колко книжни лева да става изплащането на златния левъ. Азъ не зная въз основа на кой законъ въ царството е направено това. Но юридически то не почива на никой законъ у насъ. А въ сѣщото време то е въ противоречие съ сѣществуващитъ закони. Сѣдътъ за Варненското пристанище разгледа въпроса — въ това разглеждане азъ нѣма да се мѣся, защото е работа на съдебната властъ; когато достига, обаче, до плащането на левоветъ, намира, че на предприемача за всѣки 1 златенъ левъ, ще трябва да се платятъ 9 лева. Защо става това нѣщо? Азъ ще прочета цѣлото решение на този сѣдъ. Г. г. народни представители! Не се безпокойте, че ще ви отнема много време, то е много кратко: (Чете) „Сѣдътъ като има предъ видъ настѣпилитъ следъ войната обстоятелства, коренното измѣнение въ цѣлото общество и стопанския животъ и че при такова положение точното прилагане на условията на договора се явява невъзможно, безъ да се постави едната страна въ такива отношения съ другата, които не могатъ да произтичатъ отъ предприятието, остава да се произнесе по валоризацията по справедливостъ и съобразно съ споменатитъ измѣнили се условия“. Сега вие чакате аргументацията на сѣда, защо, на кое основание, той по справедливостъ ще валоризира така и така. Сѣдътъ казва: „Тази справедливостъ би се осъществила напълно, като се опредѣли плащането да става съ 35% отъ златния левъ“ — значи съ 9 л. за 1 л. присѣденъ. Защо, какъ, на кое основание, юридическо, морално, въз основа на коя справедливостъ, индивидуална, колективна, обществена — нищо повече не се казва.

Нѣкой отъ сговориститъ: Въз основа на договора.

С. Савовъ (д. сг): Защото сж построили желѣзници.

И. Янулов (с. д): Г. Савовъ!

С. Савовъ (д. сг): Вие сте плащали злато, а пѣкъ да получавате банкноти. Азъ ще Ви кажа какво значи, да плащашъ злато, а да получишъ книжни левове.

И. Януловъ (с. д): Не въз основа на договора. Ако вие се силвате на договора, вие трѣбва да се придържате въ мнението на г. Фаденхехт, който го изложи въ в. „Миръ“ и който по сѣция начинъ аргументира и своето особено мнение при решението: да се плаща чисто злато.

С. Савовъ (д. сг): Сждѣтъ много право е решилъ. Азъ ще Ви кажа какъ разбирамъ тази работа, г. Януловъ, макаръ че не съмъ юристъ. Да купувашъ желѣзо преди 20 години и да го плащашъ въ злато, а сега да получавашъ банкноти . . . ! Желѣзото струваше тогава 18 стотинки, а сега струва 18 л. Много е проста работата, нѣма нужда отъ юридически тълкувания.

И. Януловъ (с. д): Г-да! Азъ моля нѣкой да влѣзе въ ролята на квесторъ и да помоли г. квестора да не ме прекъсва!

С. Савовъ (д. сг): Азъ не говоря като квесторъ, а като депутатъ.

И. Януловъ (с. д): Тогава вземете думата като депутатъ и ме опровергайте. — Г-да! Гнѣвътъ на г. Савова не само не почива на юридическа база, но не почива въобще на никаква обща за всички граждани база.

С. Савовъ (д. сг): Противници сте на Казасова, затова.

И. Януловъ (с. д): Е добре, азъ стоя на общественото и юридическо гледище и казвамъ: ако вие смѣтате, . . .

С. Савовъ (д. сг): (Казва нѣщо)

Д. Нейковъ (с. д): Много малко си разбралъ отъ мисълта на Янулова.

С. Савовъ (д. сг): А, не съмъ разбралъ! Растешъ само на брада . . .

И. Януловъ (с. д): Ама свършете най-после, г. Савовъ!

Д. Нейковъ (с. д): (Къмъ С. Савовъ) Такива палаври като тебе сѣ недостойни да стоятъ тукъ.

С. Савовъ (д. сг): Какви палаври, бе? Ти строиш ли си, за да знаешъ какъ се строи? Ти само лаешъ, а нищо не знаешъ. Това не е публично събрание, а е Народно събрание. За палаври не можешъ да разправяшъ. Желѣзницитѣ сѣ строени преди 20 години и не стига, че държавата ги експлоатира 20 години, ами сега и да не ги плати! Това само въ България може да става. Какво ми разправяшъ за палаври!

И. Януловъ (с. д): Съ този духъ и съ този манталитетъ, г-да, ние не можемъ да стигнемъ до никакъвъ край. Азъ, обаче, се лаская отъ мисълта, че болшинството отъ народнитѣ представители и по манталитетъ, и по желание да се изслушваме стои много по-горе отъ г. Савова и не само че нѣма да ме прекъсва, но нѣма и да разсѣждава по този повърхностенъ начинъ.

Отъ лѣвицата: Браво!

С. Савовъ (д. сг): Да прощавашъ, господине. Заблуждаватъ свѣта съ тая работа. Азъ петъ пари не давамъ за твоя манталитетъ, а гледамъ голата действителностъ. Ще платите на тѣзи хора, на които взехте златото, а имъ дадохте банкноти. Тѣзи хора внесоха злато въ банката, а получиха книжни пари и изнемогватъ, когато други си направиха въ това време къщи.

И. Януловъ (с. д): Стига, г. Савовъ!

С. Савовъ (д. сг): Азъ ще Ви кажа, г. Януловъ, какъ разбирамъ тия работи. Ти не можешъ да си на единъ майка, на другъ — мащеха. Какво ми разправяшъ да ме залъгвашъ!

И. Януловъ (с. д): Г. Савовъ! Вие поне не участвувате въ арбитражнитѣ сждилища!

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Г. Януловъ! Не се занимавайте съ г. Савовъ. (Глъчка). Моля, тишина, г-да.

И. Януловъ (с. д): Г. г. народни представители! Възраженията на г. Бърова, че това решение на арбитражния сждъ почива на договоритѣ, сключени тогава, когато сѣ уговаряли постройката на желѣзницитѣ и пристанищата, не е въ полза на решението на арбитражния сждъ; то е въ полза на тезата на г. Фаденхехт, който се подписа на особено мнение, че трѣбва да се плати звонково злато. Знаете, г-да, че прегенциитѣ сѣ на около 90 милиона златни лева; . . .

С. Савовъ (д. сг): Може да сѣ и 90 милиарда, не е важно.

И. Януловъ (с. д): . . . умножете това на 27 и ще видите, че ако се възприемѣ мнението на г. Фаденхехта и на г. Бърова, българската държава трѣбваше да плати 2½ милиарда лева! По този начинъ не само че се стига до съсипване на българската държава, което г. Фаденхехтъ сигурно не желае, но въ сѣщото време се достига и до единъ абсурдъ, защото, ако вие осждите българската държава да плати 2½ милиарда лева, очевидно е, че българскиятъ левъ ще се обърне въ единъ chiffon de papier, въ единъ парцалъ, и по този начинъ не ще може да се изплатятъ и вземанията на тия хора, които искате да облагодетелствувате.

Моята мисълъ е, че решението на тѣзи сждилища се основава само на думата „справедливостъ“, безъ тая дума, обаче, да бѣде мотивирана по какъвто и да е начинъ. И тогава се явява единъ въпросъ: сждилищата, даже и арбитражнитѣ, въ България може ли да сждятъ вънъ отъ законитѣ и противъ законитѣ на страната? Азъ зная възраженията на тѣзи, които ще се явятъ тукъ да говорятъ по този въпросъ, и които ще кажатъ: ние имаме единъ законъ за арбитража, ние прилагаме този специаленъ за случая законъ. Добре, вие имате единъ законъ, който ви дава право да достигнете чрезъ арбитражъ едно разрешение на тѣзи спорове, но този законъ не ви дава правото да действувате произволно, а трѣбва все пакъ да се подчинявате на ония закони, които сѣ d'ordre publique. А такива закони има за случая два въ царството: единиятъ е отъ 1920 г., който изрично казва, че всички плащания ще ставатъ въ книжни левове и който запрещава, въ името на обществения интересъ, изплащанията да ставатъ по другъ начинъ; вториятъ е законътъ за мораториума, респективе забележката му, въ която се казва, че всички мораторни задължения въ звонково злато се заплащатъ въ книжни лева. И тѣзи задължения сѣ мораторни. Азъ знамъ какво възражение може да се направи: да, такива задължения сѣ мораторни за всички други български граждани — а тѣ сѣ хиляди — които иматъ да взематъ отъ българската държава. За всичкитѣ тѣзи десетки хиляди пенсионери, които сѣ внасяли звонково злато, за всички десетки хиляди сираци, отъ паритѣ на които е създаденъ фондътъ, надъ 100 милиона лева звонково злато, въ българската земледѣлска банка, . . .

С. Савовъ (д. сг): (Казва нѣщо)

И. Януловъ (с. д): . . . и за всички строители, малки и голѣми, българската държава ще отговори: мене ме обвързватъ тия закони, азъ плащамъ въ крѣга на тия закони, даже изрично уговореното звонково злато азъ го плащамъ левъ за левъ, азъ го плащамъ съ книженъ левъ. Щѣлата наша юриспруденция по същество, както и тази на Върховния касационенъ сждъ, разрешава този въпросъ по единъ и сѣщъ несъмненъ начинъ — изплащане левъ за левъ.

Г. Данаиловъ (д. сг): Имате грѣшка.

И. Януловъ (с. д): Щѣхте да направите по-добре, проф. Данаиловъ, ако ми отговорите отъ трибуната. Ако се силвате на едно решение на общото събрание на Върховния касационенъ сждъ, въ което се казва, че уговореното въ звонково злато се плаща респективе въ книжни левове, но като се изчислятъ по курса на деня, азъ ще Ви кажа, че изключение, както изрично казва г. Фаденхехтъ въ статията си въ в. „Миръ“, правятъ мораторнитѣ задължения. Но, възражава се още: държавата не може да се ползува отъ закона за мораториума. Защо? Азъ чуввамъ мнозина да казватъ: „Защо вие не сте си отваряли очитѣ“ — това казватъ добросѣвѣстно мнозина, между които и довчераши наши приятели, да не цитирамъ имената имъ — защо не сте си отваряли очитѣ, когато единодушно

сте гласували и единия, и другия закон?" Значи, когато държавата ще събира своите вземания, респективно Народната банка, когато всичките ипотекирани вземания ѝ се плащат, тѣ ще ѝ се плащат левъ за левъ, а когато държавата е длъжна да плаща, тя трѣбва да плаща в злато! Това тълкувание е неправилно, и то не може да се приеме. Арбитражните съдилища трѣбва да решават по съвѣсть, по справедливост и въ кръга на законитѣ въ страната. А тази справедливост и тѣзи закони въ страната казватъ, че тия изплащания, както всички изплащания на държавата въ златни левове — а всички плащания до войната се подразбираше, че сѫ придружени съ думата „златни“, на френски „ог“ — ставатъ въ български книжни лева. Азъ написахъ въ „Адвокатски прегледъ“ обширни статии по този въпросъ, не ги написахъ само като отдѣлно лице, а ги написахъ като лице, което заема известно отговорно мѣсто въ адвокатското съсловие, като редакторъ и председателствуващъ българската адвокатура, и очаквахъ да ми се отговори. Единствениятъ, който отговори до день днешенъ, е проф. Диковъ. Той отговори въ „Университетския годишникъ“. Въ една отъ своите консултации той се явява защитникъ на едно становище, противно на моето — защото имайте предъ видъ, че много юристи, доста видни, сѫ били консултирани по тия въпроси. Той казва така: „Насъ не ни интересуватъ въ момента социално-стопанскитѣ и държавнишки съображения на г. Янулова; когато има ищещъ и ответникъ въ единъ съдъ, ние сѣдимъ чисто юридически, какъ трѣбва да се реши процесътъ“. Но, г-да, азъ изключвамъ една такава аргументация, защото тя не засѣга нашия споръ. Отъ оня моментъ, отъ който вие внасяте елемента на валоризацията, отъ оня моментъ, когато вие заговаряте за справедливостъ обществена — отъ този моментъ, безспорно, вие внасяте голѣмия общественъ интересъ въ този споръ. И когато вие се основавате на тази обществена справедливостъ, когато чисто юридически въ вашето арбитражно решение вие трѣбва да се аргументирате съ тая обществена справедливостъ, азъ питамъ — обществената справедливостъ какво диктува? Обществената справедливостъ диктува непременно държавата да бѣде еднаква — това е съгласно и съ конституцията — къмъ всичкитѣ си подданици-кредитори. Какъ вие можете да изберете 7—8 компании, много отъ които вече не съществуватъ, акциитѣ на които сѫ прехвърлени на трети или четвърти лица — които лица си постриватъ рѣшетъ сега при този нашъ споръ съ г. Савовъ, и си пълнятъ джобоветѣ — какъ можете да облагодетелствувате изключително само тѣхъ; какъ можете да създадете закони-решения и изплащания само за отдѣлни граждани, когато изрично е казано въ конституцията, че всички сме равни предъ законитѣ — и когато, най-главно, елементарното разбиране на обществената справедливостъ налага да бѣдемъ еднакви къмъ всички граждани? Какъ можете на други, които се явяватъ предъ васъ и които сѫ множество, които сѫ дали също желѣзо и други материали за построяване, които сѫ дали злато, да имъ заявявате отъ страна на държавата: каквото и да сме уговорили, и звонкови даже златни лева — а имайте предъ видъ, че всички левове, както подчертахъ, до войната бѣха златни, и думата „ог“ се прибавяше почти случайно — имайте предъ видъ, държавата е въ опасностъ и въ името на обществената справедливостъ ние ви плащаме левъ за левъ? Върховниятъ законъ по тоя въпросъ е законътъ за Българската народна банка отъ 1920 г., споредъ който левътъ златенъ или другъ, какъвто и да е, се изплаща съ книженъ левъ. Държавата казва на всички: ние ще бранимъ този левъ, ти, народе, ще страдашъ, вие, пенсионери, които сте откъсвали отъ залька си и които гладувате сега, нѣма да повдигате абсолютно никакво искане да получавате златни лева, а ще получавате левъ за левъ; вие, сираци, които не можете да протестирате, ще получите левъ за левъ. Умираещъ баща е оставилъ 20.000 златни лева на своитѣ деца и спокойно си казалъ: „Азъ подготвихъ бѣдшето на моитѣ деца; момичето ми да не отива въ кривъ пѣтъ, синътъ ми да не стане просекъ“. Но когато ще отидатъ тѣ сега въ Земледѣлската банка да ги изтеглятъ, тѣ ще получатъ 20.000 книжни лева, съ които не могатъ да се обезведатъ. Какъ всички тѣзи голѣми несправедливости се подчиняватъ на обществения интересъ, а да не могатъ да се подчинятъ исканията на тѣзи 6—7 компании, въ които влизатъ мнозина видни хора, държавници, политици, капиталисти на тая страна, отъ които нѣкой разсѣждаватъ и ще разсѣждаватъ тукъ заедно съ насъ, и които, за жалостъ — по този начинъ идватъ да докажатъ думитѣ на единъ господинъ, който завчера чувалъ

тукъ разискванията, и който не е отъ тая страна (Сочи опозицията), а отъ тая (Сочи болшинството), и ми каза: „Значи, достатъчно е 5—6 видни хора въ тая страна да си нагласятъ нѣщо, за да взематъ, да кажемъ, 7—8—10 милиона лева; изкуството е да му намѣрятъ известна юридическа формула — макаръ и да куца нѣщо, то ще се покрие отъ Народното събрание“. Този манталитетъ, основанъ на тази действителностъ се издига все повече. И азъ ви казвамъ, този манталитетъ е страшенъ, той се гаври съ съвѣстта, той повдига възмущение въ цѣлата страна. Азъ нѣма да ви цитирамъ статитѣ на в. „Независимостъ“, нѣма да ви цитирамъ статитѣ на „Миръ“, нѣма да цитирамъ цѣлото почти обществено мнение въ тая страна; азъ ще кажа, че две трети отъ тѣзи, които седятъ на банкитѣ тукъ, днесъ разсѣждаватъ и не могатъ да разсѣждаватъ другоояче, освенъ както азъ разсѣждавамъ въ този моментъ.

Следъ всичко това какво става? Когато въ печата разкриткувахме така едно такова несъстоятелно решение — което въ този моментъ се намира въ едно чекмедже — изтъкна се другъ единъ аргументъ. Този аргументъ бѣше: „Е добре, най-после въ тази работа трѣбва да има една индивидуална справедливостъ; има престация, трѣбва да има и контрапрестация“. „Donnant—donnant“, както казва г. Стоименъ Савовъ — ние дадохме и вие трѣбва да ни дадете. Е добре, но ние казваме: помъ оставете обществената справедливостъ, вземете поне материалната възможностъ на държавата. Нали всички плачемъ за нея, нали се говори за икономии, нали отказвате да внесете 16 милиона лева на фонда „Обществени осигуровки“ по простата причина, че държавата нѣмала срѣдства, нали отказвате елементарни увеличения тукъ-таме, все по същата причина? Какъ тогава, при тази фактическа невъзможностъ на държавата, да се справи съ своитѣ насѣщни задължения, когато е достигнала дотамъ, да прави единъ скокъ въ неизвестността, т. е. да се хвърли въ пропастьта, протѣгайки рѣка непременно за заемъ — какъ можете да кажете на тази държава: добре, но вие на насъ ще платите 9—10—15 л. за всѣки левъ? Г. Фаденхехтъ изрично казва въ своята статия: „Държавата-длъжница е длъжна да заплати злато — ето защо, азъ подписахъ на особено мнение“. Азъ го питамъ: ами ако се осъществяше Вашето особено мнение и ако трѣбваше да платимъ звонково злато — както сте писали това вие, единъ отъ най-голѣмитѣ юристи у насъ — тогава? Азъ твърдя положително — трѣбва да бѣде откровенъ да го кажа — че има арбитражни съдили, които сѫ се борили, които сълзи сѫ проливали, само и само да може, ако ще се валоризира, да се валоризира съ две, съ три. Азъ узнахъ за тая борба въ самото начало, и казахъ на нѣкои мои добри приятели. Мнозина казаха: „Какъ е възможно това нѣщо, защо става всичко това? Е добре, не се валоризира съ 2, не се валоризира съ 3, валоризира се съ 9. Питамъ тогава: къде остава зачитането на държавната невъзможностъ да плаща такива суми? Абсолютно е пренебрегнатъ обществениятъ, държавниятъ интересъ. Тогава се слага въпросътъ: ако известни общественици, ако известни държавници — а всички участвуващи въ арбитражнитѣ дѣла отъ едната и другата страна сѫ такива — не държатъ на обществената справедливостъ и я замѣстватъ съ индивидуалната справедливостъ за отдѣлни личности юридически или частни, не държатъ на обществения интересъ и държавната възможностъ, какъ тѣ, като депутати, съ този манталитетъ и съ тази психика, ще се справятъ съ страшното положение, когато днесъ, отъ една страна, говорятъ за икономии, а отъ друга — решаватъ: държавата е длъжна да плаща злато, и то само на опредѣлени лица, макаръ и да стигне до пълненъ банкрутъ? По тѣзи арбитражни дѣла се разкрива една страшна картина на българската общественостъ.

Какво стана после? Следъ това дойдоха нови арбитражи, единъ следъ другъ, при които, вмѣсто да се вслушатъ въ общественото мнение, и въ юридическата критика — забележете, че никъде не се даваха сведения за разискванията въ тия арбитражни съдилища, макаръ че се касаеше за стотици милиона лева — отиде се още по-далечъ. Първиятъ арбитраженъ съдъ заяви, че напълно се задоволява справедливостта съ даване 9 л. вмѣсто 1 л., съ изплащане на 35 златни стотинки за всѣки, както казватъ тѣ, златенъ левъ. Но ето дохождатъ други арбитражи и се решава съ друга справедливостъ, не вече 9 л. за 1 л., а повече, докато се достигна изплащане 50%, сир. за 1 л. — 13½ л. По този начинъ, присѣждайки българската държава да заплати 4½ милиона лева по едно предприятие, вие, вмѣсто да умножите тѣзи 4½ милиона на 9, умножавате ги на 13½ — и

получавате една разлика отъ близо 5 пъти по $4\frac{1}{2}$ милиона лева, която вие притуряте, по нѣкаква свръхсправедливост — смѣтайки, че справедливостта не е напълно задоволена отъ първия арбитраженъ съдъ, който създаде този опасенъ прецедентъ — и, за да провокирате още повече общественото мнение, за да разсипете още повече държавната хазна, притуряте и лихвитъ за всѣки левъ да се изплащатъ съ $13\frac{1}{2}$ л. Следъ туй спокойно казвате: „Азъ се отказвамъ отъ моето арбитражно възнаграждение“, което не е истина. Ами вие си определяте 600.000 л. арбитражно възнаграждение — вие получавате съответната половина 300.000 л. отъ противната страна, отъ капиталиста, а се отказвате само отъ 300.000 л. отъ държавата. Очевидно 300.000 л. стигатъ и прстигатъ за тоя трудъ; не, но съ и колосално възнаграждение, срещу което общественото мнение съ справедливостъ негодува.

Това, обаче, което ме интересува, не сж тѣзи възнаграждения, които разкриха една друга страна на българския менталитетъ и психика, но ме интересува туй, какъ вие, даже и когато подписвате особено мнение, че трѣбва да се плаща левъ за левъ, можете да понесете едно подобно решение, въ което изрично подчертавате, че ще се заплаща съ 50% злато! Къде се намирате, г-да? Че нѣма ли Финансово министерство, нѣма ли при него „чека“, нѣма ли шефъ на държавнитъ дългове, нѣмате ли финансови съветници, да ги попитате, за да ви кажатъ, че когато създавате този прецедентъ въ България, да се заплаща съ $13\frac{1}{2}$ л. единъ довоененъ левъ, вие не само хвърляте на държавния гърбъ стотици милиона лева по тия дѣла — една грамидна сума — ами по този начинъ създавате убеждението въ всички арбитражни сѣдилища въ странство, че трѣбва да искатъ златни лева, и неминуемо дохождате до тия спогодби, които обърнаха хуманитарния бѣжански заемъ въ единъ страшенъ спекулантски заемъ, който ни обвърза изплащанията на златния франкъ, вмѣсто съ 4—5—6 л. за миналитъ ни заеми, както бѣ до неотдавна, да става съ 10—15—20 л., докато се достигне изплащане съ 27 л. за левъ следъ уговорения срокъ!

Тукъ има нѣкои министри и видни депутати, на които азъ имахъ честта да защитавамъ обществено интереситъ. Тѣ бѣха подписами на Франко-българската ипотечарна банка ипотеченъ договоръ, че ще плащатъ въ звонково злато; при това, и договорътъ за миръ задължава да се плати най-малко въ французки франка. Обаче, въ името на обществената справедливостъ и на социалния интересъ, чрезъ нашата борба тукъ въ България и въ Франция, представителитъ на Франко-българската ипотечарна банка, следъ като ни обсиаха съ възмущение и протести, съгласиха се — единъ звонковъ френски франкъ да се заплати съ два книжни лева. Нѣкои, които сж тукъ въ вашата срѣда (Сочи болшинството) и които имаха по 50—100 хиляди лева дългове къмъ тази банка, първи отидоха и се издължиха, като вмѣсто да платятъ милиони, платиха по два лева за единъ левъ. Въ тази борба, дето ипотечарнитъ длъжници имаха срещу себе си могъщи белгийски и французки капиталисти, които можеха да се борятъ дълго, дето нѣмаше благосклонностъ отъ дветъ страни, а имаше решително ожесточение, можа да се достигне до този щастливъ резултатъ. И азъ се питамъ: защо тогава тази склонностъ да се облагодетелствува една група предприемачи у насъ? Азъ нѣма да цитирамъ пълнитъ съ противоречия пледоарии на нѣкои защитници на държавата предъ арбитражнитъ сѣдилища, на които защитници се плати прескъпо, да защитаватъ държавата; тѣ пледираха споредъ модерната германска юриспруденция, която бѣ изключително въ полза на предприемачитъ. Щомъ заявиха нѣкои отъ защитниците на държавата предъ тия арбитражни сѣдилища: „Ние се отклоняваме отъ точното прилагане на закона, ние сме много по-мекки, ние искаме валоризация“ — загубена бѣше почвата на държавата, то бѣ вече свършено, тази валоризация оставаше да се определят отъ суперарбитъръ. Г. Велчевъ, главниятъ прокуроръ на Касацията, като председател на първия арбитраженъ съдъ съ своитъ другари определят следъ тая пледоария да се заплати 9 л. за 1 л. Г. Генадиевъ, шефътъ на Върховната смѣтна палата, който е длъженъ да трепери за всѣка една стотинка на държавата — като председател на другъ арбитраженъ съдъ намѣри, че 9 л. е малко, и че трѣбва да се заплати $13\frac{1}{2}$ л. за 1 л. Да не споменавамъ повече имена на колеги, защото не желая да внасямъ ожесточение, а търся да се поправи, каквото може. Азъ желая първо, да се назначи една анкета, предшествувана, разбира се, отъ писмено

изложение на правителството, и второ, да се направи ревизия.

Нѣкой отъ земеделцитъ: Унищожение решенията отъ Народното събрание.

И. Януловъ (с. д.): Можемъ да дойдемъ до положението, щото илудитъ арбитражни сѣдилища да решатъ 60—70% отъ златния левъ.

Г. г. народни представители! Въ цѣлата тази работа има нѣщо странно. Депутатитъ-сѣдии въ арбитражнитъ сѣдилища се защитаваха срещу предложението на уважасмия нашъ подпредседателъ г. Вазовъ въ миналата сесия, като казваха, че не трѣбва да се ограничава депутатитъ въ неговата деятелностъ вънъ отъ Парламента. Защищаватъ се други арбитражни сѣдии и задето сж си определяли по 600 хиляди лева хонораръ. Единъ отъ тѣхъ изрично казва: „Защо да не си определямъ по 600 хиляди лева хонораръ, когато на управителя на Българската народна банка миналата година възнаграждението му наминава 800 хиляди лева“? Това го писа г. Христо Георгиевъ, председател на апелативния съдъ въ София, арбитъръ на държавата. Понеже управителитъ на Българската народна банка получавалъ 800 хиляди лева, тѣ се насърчаватъ и си определятъ по 600 хиляди лева за едно дѣло — а дому маситъ могатъ да гинатъ въ мизерия. (Ржкопѣтския отъ социалдемократитъ) Кой трови душата на народа съ подобни грабителства?

На представителитъ на държавата въ френско-българския арбитраженъ съдъ въ Парижъ се плаща по 150 фр. на день, които, изчислени даже по нѣкогашния курсъ по 14 л. французкия франкъ, правятъ около 2 хиляди лева на день, — и г. Драгиевъ, единъ добросъвестенъ сѣдия, съ право пита: „Г-да! Извинете, но какъ си определяте вие по 5.000 л. на день, като арбитри въ София? Трѣбва да има поне малко стѣснение!“

Докато всички се защитаватъ криво-лѣво, азъ не виждамъ два голѣми института да се защитаватъ. Но има работи, нуждающи се отъ освѣтление по тия арбитражи, защото инакъ освѣтлението трѣбва да се подири чрезъ сѣдебния следователъ. Единъ отъ тѣзи институти е българската държава. Нѣколко чиновници отъ Дирекцията по постройкитъ на желѣзницитъ и други лица въ тѣхна помощъ се занимаваха съ проучването на тѣзи арбитражни дѣла; земеделскитъ министри възложиха на тѣхъ да приготвятъ доклади. За да затвора скобата за тия чудовищни възнаграждения, трѣбва да кажа, че съ постановление на Министерския съветъ, на тѣхъ се определя едно възнаграждение равно на 1% отъ сумата, съ която ще намалатъ претенциитъ, а понеже претенциитъ сж намалени съ два милиарда лева, 1% прави 20 милиона лева. Значи, много добро възнаграждение сж си определяли тия господа, 20 милиона лева ще се дадатъ на 5—6 души инженери и 1—2 адвокати. Когато ги запитахме публично въ пресата: възможно ли е да вземете 20 милиона лева, отговори главниятъ директоръ по постройкитъ на желѣзницитъ: „Да, има такава министерско постановление, но ние мислимъ, че Министерскиятъ съветъ по справедливостъ ще ни определи възнаграждението“. Министерскиятъ съветъ, когато е определяли да имъ даде 1%, не е допусналъ претенциитъ да бждатъ тѣи колосални, защото не е смѣталъ, че ще има валоризация.

Но има единъ по-голѣмъ въпросъ: Вие, като правихте проучвания, не знаехте ли, че тѣзи пари, за които се спори, сж пари предимно на Българската народна банка; не знаехте ли, че 20 милиона златни лева Българската народна банка има да получава отъ тия предприемачи? И тогава, като представители на държавата, не можахте ли да имъ кажете: „Вие претендирате къмъ държавата да ви плати златни лева; но вие длъжните по смѣтитъ предприятия на Народната банка, респективе на менъ — защото Народната банка е наистина единъ автономенъ държавенъ институтъ, но финанситъ и сж нераздѣлни отъ тѣзи на държавата — вие ми длъжите 20 милиона златни лева; каквато сума ви се присѣди, отъ нея ще си прихванатъ тѣзи 20 милиона лева“. Азъ знамъ, че всички вие въ този моментъ се питате: защо това не се е направило? Този въпросъ остава откритъ. Той иска освѣтление, защото е много тъменъ.

Щщото може да се каже и за втория голѣмъ институтъ — Българската народна банка. Българската народна банка знае, че има да получава отъ тѣзи предприемачи 20 милиона златни лева. Още въ 1915 г. се назначаватъ комисии, взематъ се сведения отъ Народната банка; създава

се законъ за арбитраженъ съдъ, създаватъ се помирителни записи, преди даже да е гласуванъ законътъ, въ който се предвижда валоризация, това е известно на банката — а презъ всичкото това време, Народната банка съ всичкитѣ нейни управници не се обръща да каже, че има да взема 20 милиона златни лева, че щомъ държавата ще плаща на предприемачитѣ, тя да стъпи въ правата си като трето лице, като кредиторъ на тѣзи предприемачи, да помогне на себе си и на държавата. Азъ отидохъ въ Народната банка и имъ казахъ: „Г-да! Ние защитаваме въ чужбина, въ немски и френски списания, голѣмитѣ интереси на българския народъ. Ние критикуваме вашитѣ грѣшки, но защитаваме, като български икономисти, общодържавнитѣ интереси. Маса статии сме написали, за да застѣпимъ голѣмитѣ интереси на българския левъ. Ние имаме право да ви попитаемъ: „Какво правите вие по тѣзи арбитражни дѣла? Отговорете, успокойте ни, че сте защитили интереситѣ на Народната банка и интереситѣ на българската държава“. Тѣ ми казаха — и азъ съмъ длъженъ това нѣщо да го кажа, защото то не може да бѣде тайна: — „Ние се опитахме да ги защитимъ, ние дадохме своята докладна записка тамъ, където е необходимо; българската държава, респективе нейнитѣ отговорни лица, знаеха това нѣщо, тѣ можеха да направятъ каквото трѣбва, тѣ не го направиха“. Тукъ има една голѣма въпросителна.

Една елементарна цесия, най-после, можеше да се направи. Азъ ги попитахъ още: ако виждахте, най-после, че има работи не за препорѣчване — азъ съмъ длъженъ като народенъ представител да си служа съ избрани думи, вие ме разбирате както искате — защо вие, въ защита интереситѣ на Българската народна банка не стѣпихте като трети лица въ съда? Тѣ ми казаха, че се били опитали да направятъ това, но че тѣхното заявление било останало безъ послѣдствие. Тази работа азъ се опитахъ да провѣря, и други се опитаха да провѣрятъ, но по причини, независящи отъ насъ, това бѣ невъзможно. Една парламентарна анкета, обаче, ще може да провѣри.

Недейте ми казва, че тукъ имаме свършени факти, че тукъ има присѣдени вече суми. Ако има нарушение на българскитѣ закони, ако арбитражитѣ съдилища, създадени ad hoc, сж действували по такъвъ начинъ, че явно, флагрантно сж измѣнили намѣрението на законодателя, недейте казва, че не можемъ да намѣримъ модусъ законодателенъ да излѣземъ отъ това положение. На адвокатския конгресъ всички единодушно казваха: какъ може следъ едни такива разоблачения по тия арбитражни съдилища, да не се чуе отъ противната страна нито единъ гласъ на разяснение? Азъ посочихъ въ „Адвокатски прегледъ“ единъ чисто съдебенъ начинъ за разрешението на този въпросъ, като се силая на текста на едно касационно решение, написано отъ единъ отъ арбитражитѣ съдии. Азъ казвамъ така: (Чете).

„Има една санкция (actio de in rem verso) за възстановяването на нарушената справедливостъ вънъ отъ случитѣ даже на каквито и да сж договорни отношения, когато едно лице безъ законна причина се е обогатило въ вреда на друго лице. При тая санкция не се търсятъ облигационни отношения. Тая санкция, тоя искъ, това право по естеството си е вънъ отъ облигационнитѣ отношения. За успѣшното му упражнение достатъчно е да се установи, че едната страна се е лишила отъ известна материална облага, т. е. обедняла е, и че съответно се е обогатила другата страна, че има директна връзка между обедняването на първата и обогатяването на втората, и че последната нѣма реална причина да запази обогатяването за себе си. Тѣй разсѣждава Върховниятъ касационенъ съдъ. Не се ли обогатяватъ тогава въпроснитѣ предприемачи респективе сегашнитѣ акционери, на смѣтка на Българската народна банка, като получаватъ 9—10—14 л. за единъ левъ, а на банката, която имъ е дала златнитѣ левове за същото предприятие, връщатъ левъ за левъ?“

Отъ страна на Българската народна банка не се предприема нищо, отъ страна на българската държава сѣщо не се предприема нищо! Азъ зная, че по юридическитѣ въпроси винаги има мнения за и противъ, и зная, че ще се явятъ тукъ юристи, които твърде много сж наясно върху тѣзи арбитражни дѣла, и ще ви говорятъ: „Какъ така? Тия хора сж строили, трѣбва да имъ се плати“. Ще ви говорятъ, че било уговорено да имъ се плаща въ злато, и ще се създаде пакъ наново една мъгла. Но азъ казвамъ: въпросътъ е повече отъ ясенъ! Все пакъ дайте една анкетна комисия, — тая мъгла и за най-голѣмитѣ скептици ще се махне. Сведете ли ги, обаче, само до говорене въ Парламента, тия дебати нѣма да иматъ друго значение,

освенъ да зарегистриратъ единъ чудовищенъ произволъ, едно, бихъ казалъ, страшно подхлъзване на юридическата мисль и съвѣсть въ нашата нещастна страна. И когато съ изпълнителенъ листъ въ рѣка, издаденъ възъ основа на решението на тия съдилища, кредиторътъ отиде предъ гишето въ Българската народна банка и каже: „Изплатете ми 4 милиона лева по валоризация 50%, т. е. умножени 13½ пъти, 54 милиона лева, защото азъ имамъ изпълнителенъ листъ въ името на Негово Величество Царя — касиерътъ ще наведе глава и ще ги плати. Следъ това същиятъ този кредиторъ ще се усмихне, ще си махне маската, и ще каже: „Имамъ тукъ една дребна смѣтчица, тия пари азъ имамъ да ги давамъ 4 милиона златни лева на Българската народна банка, респ. на държавата, но възъ основа на формулата „левъ за левъ“, по законъ и справедливостъ, азъ ще ви заплатя 4 милиона книжни лева — заповѣдайте!“ Петдесетъ милиона ще останатъ въ джоба му! И се намиратъ хора, които спорятъ съ мене тука, че така може да стане.

Азъ изложихъ тая история чисто юридически въ „Weltwirtschaftsarchiv“, едно отъ най-голѣмитѣ списания въ странство, безъ да посочвамъ на отрицателнитѣ страни, като посочихъ само, какъ се е развивала цѣлата история за разрешението на тия голѣми спорове у насъ. Това сторихъ точно тогава, когато въ Германия въпросътъ за валоризацията се разрешаваше съ законъ, въ смисль да се плати 10—20—25% златни за ипотечни и други обезценени вземания, но за всички категории граждани, а не само за една категория.

С. Савовъ (д. сг): Това трѣбваше да стане и у насъ.

И. Януловъ (с. д): Да, това трѣбваше да стане и у насъ! И отъ странство ме пита единъ юристъ: „Кажете ми по кой начинъ се разреши съдебно и законодателно този въпросъ у васъ, понеже очевидно е, че той не може да бѣде разрешенъ индивидуално само за една група граждани?“ — Никѣде, г-да, по земното кълбо нѣма такъвъ прецедентъ, нито една държава не е била до такава степенъ заслѣпена, до такава степенъ, бихъ казалъ, идиотизирана, да потѣпче тѣй безгрижно собственитѣ си интереси. Нито е имало нѣкъде една Народна банка, която да не защити решително при тая ясностъ своитѣ собствени интереси. И нийде едно общество не би понесло около 200 милиона лева въ повече да бждатъ платени отъ Народната банка . . .

Ц. Стоенчевъ (з. в): Организиранъ грабежъ!

И. Януловъ (с. д): . . . на тия предприемачи, по-скоро акционери, които ще се усмихнатъ презрително и ще кажатъ: „Всичко може въ тая страна“. И тия тѣхни думи чува цѣлиятъ български народъ . . .

Азъ завършвамъ съ този въпросъ. Ако по него сега не се вземе известно решение, той все пакъ ще си остане единъ голѣмъ откритъ общественъ въпросъ. Азъ не зачекнахъ другитѣ въпроси въ свръзка съ арбитражитѣ, макаръ че и тѣ сжщо така фразиратъ: че едно отъ арбитражитѣ съдилища присѣжда лихви до тая и тая дата, друго — не; че съдиитѣ отъ едно съдилище си опредѣлятъ едни възнаграждения, съдиитѣ отъ друго съдилище си опредѣлятъ други; че едно съдилище решава извъндоговорнитѣ работи да се валоризиратъ, друго — не, и пр. Оставямъ, сжщо така, настрана други известни въпроси, по съществуто на които съмъ се документиралъ въ юридическата литература и вѣрвамъ, че и други ще се документиратъ — и се спрѣхъ само на въпроса за валоризацията, за да ви посоча по единъ несъмненъ начинъ, че не само народътъ, а и наказателниятъ законъ, при едно широко тълкуване, ще я нарече съ думата „грабежъ“.

Ц. Стоенчевъ (з. в): Вѣрно.

И. Януловъ (с. д): Азъ разгледахъ подробно историята на арбитражитѣ дѣла. Това трѣбваше да го сторя, защото въ § 3 на извънредния бюджетъ, за Главната дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата сж предвидени вече 5.000.000 л. за разноси по арбитражитѣ дѣла и за изплатяване присѣдени суми отъ арбитражитѣ съдилища у насъ, и защото по въпроса „къде е изходътъ отъ страшното стопанско и финансово положение“, азъ казахъ, че една отъ голѣмитѣ промѣни, които трѣбва да се направятъ, тя е промѣната въ днешната българска психология — тамъ трѣбва да бутнемъ, тамъ трѣбва да поправимъ!

Г. г. народни представители! Бюджетът, който ви се поднася, като извънреден, е кръгло 240 милиона лева. Можем да се съгласимъ даже съ предсказанията на г. Семерджиева, че тази сума отъ 240 милиона лева ще може да се намъри и покрие. Главниятъ въпросъ не е тамъ. Той е до страшната глалбална сума, на всички бюджети, които вие се опитвате само да кърпите. Азъ зная, че всѣко правителство въ България се е мъчило да ги закърпи дотолкова, доколкото може да осигури собственото си съществуване и да гарантира едно горе-долу по-спокойно прекарване на времето, когато то управлява страната. А какво ще стане следъ това, малко се мисли, предвидливостъ липсва! Но можете ли вие да закърпите онази голѣма, страшна рана, която ви нарисовахъ? Вие харчите 50% за държавни и други разходи отъ общия, интегралния доходъ на българското стопанство! Когато прегърбениятъ селянинъ, занаятчия, работникъ, търговецъ, индустриалець дори — всички, които пъшкатъ, всички които протестиратъ по своитѣ конгреси, ви казватъ: „Внесете разумъ въ тая работа“ — какво правите вие за тая страшна рана? Търсите ли изходъ отъ още по-страшнитѣ дни, които ни се готвятъ за въ бъдаще, съ постепенното увеличение на репарационнитѣ вноски, съ онѣзи чудновати и неосновани на нищо задължения, които ние поемаме, за едно прогресивно валоризиране на нашитѣ стари дългове въ чужбина, и съ задължения, като Деклозиеровото, които унижаватъ и утрупватъ най-несправедливо България, — които се ниятъ едно по едно, които изпълватъ душата на народа съ огорчение, и които идатъ като едно доказателство предъ свѣта, че ние въ своята лоялностъ стигаме до раболепие? Ако искате включете въ това време отъ 1918 г. насамъ и нашето участие въ управлението! На какво приличаше изплащането на задълженията по реквизициитѣ на Сърбия, тогава, когато ние официално дълго време пледирахме, че всичкитѣ тия реквизиции трѣбва да се включатъ въ репарационната сума 2¼ милиарда златни лева? На какво прилича изплащането на 66.000.000 златни лева за разходитѣ на окупационнитѣ войски, тогава когато вие имате договоръ, имате едно Солунско примирие съ тайни и явни клаузи, че въ това отношение нѣма да се плаща нищо? На какво прилича това: въ 1924 г. да излъзете съ едно изложение отъ българското комисарство по репарациитѣ, въ което се казва, че претендиранитѣ 32.000.000 л. допълнително по окупацията, българската държава не ще да ги заплати, защото не е имало никаква окупация и защото генералъ Дебре, за да дойде въ Бояна или въ Горна-Баня, трѣбваше да иска разрешение, — всичко това се мотивираше най-подробно — а следъ нѣколко месеца да ги плащате? Не е въпросътъ само да ви направя упрекъ. Азъ зная, обаче, че това става въ услуга на една голѣма политика: вътрешно обогатявай се, а външно — задължавай, за да може да бждешъ търпѣливъ. Така все повече расте тази верига отъ плащания, увеличава се и съ други неизвестни още на насъ, неизвестни и на Парламента плащания, раната расте, общото положение става още по-тежко.

Азъ изложихъ тия мисли за да ви покажа, че политиката на сговора въ това отношение не можа да допринесе нищо за разрешение на голѣмата стопанска и финансова криза, че декларациитѣ на г. министра на финанситѣ и неговитѣ достойни усилия за съкращаване на бюджета, не дадоха резултати, и отъ 5¼ милиарда въ 1924/25 г. го направиха безъ всички допълнителни, свръхсметни кредити и пр., на 7.000.000.000 л. Чрезъ своята критика азъ не гоня целта да вмъкна раздражение и да правя партизанщина по този въпросъ. Както виждате, азъ диря думи, за да не кажа нѣщо, което силно да ви уязви, защото искамъ да ме разберете, защото се касае за голѣмитѣ интереси на България! Азъ изтъкнахъ всичко това, за да ви посоча, че утре, когато на тия банки (Сочи министерскитѣ маси) седятъ други — тѣй както мнозина видѣхме да се смѣняватъ, — и когато пакъ се срещнемъ, да не се тухкаме и да казваме: „Е, да, действително, ние тогава бѣхме заслѣпени, ние сбъркахме, но ние за въ бъдеще“ — както сега цѣли политически групи го казватъ — „ще се учимъ отъ собственитѣ си грѣшки“.

Да, ще се учимъ отъ собственитѣ си грѣшки, следъ 1912—1913 г.; ще се учимъ отъ собственитѣ си грѣшки, следъ 1915—1919 г.; ще се учимъ отъ собственитѣ си грѣшки, следъ тѣзи печални и тревожни години отъ 1919 до 1927 г. Но душата и материалната сила на този български народъ не сж безъ граници. Тъ може да се изтощи, тя може да загине! (Ржкоплѣскания отъ социалдемократитѣ, земеделцитѣ и радикалитѣ)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Стефанъ Стефановъ.

С. Стефановъ (д): Азъ бихъ молилъ, г. министърътъ на финанситѣ да се съгласи да говоря утре пръвъ, защото ми трѣбватъ двата часа по правилника.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Заповѣдайте, говорете! Ще говорите два часа.

С. Стефановъ (д): Добре, но нѣмамъ бележитѣ у себе си. Азъ бихъ молилъ г. министра да се съгласи да говоря утре, защото нѣмамъ бележитѣ у себе си. Предполагахъ, че има записани повече оратори да говорятъ преди мене, а искамъ да използвамъ всичкото време, което ми дава правилникътъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Говорете.

С. Стефановъ (д): Нѣмамъ бележитѣ у себе си. По една такава важна работа, азъ мисля, че г. министърътъ ще се съгласи да говоря, когато ще имамъ бележитѣ. По една такава важна материя, която разискваме, всичко трѣбва да бжде подкрепено документално. Азъ Ви моля, г. министре, да се съгласите да говоря утре пръвъ.

Н. Пждаревъ (д. ср): И да се съгласи г. министърътъ, Парламентътъ нѣма да се съгласи.

С. Стефановъ (д): Мене ми трѣбватъ два часа да говоря, а нѣмамъ документитѣ. Азъ искамъ да използвамъ всичкото време, което ми дава правилникътъ, и моля г. министра да се съгласи да говоря утре.

Д. Яневъ (д. ср): Ще продължимъ заседанието.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. Стефановъ! Нима вие имате нужда отъ документи? Моля Ви се, имате думата.

С. Стефановъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Въпросътъ, който ни занимава — допълнителниятъ бюджетъ — ни дава право да разгледаме широко, вънъ отъ рамкитѣ на бюджетопроекта, политиката, която като резултатъ е дала това положение, покрай другитѣ общи причини — последствията отъ войната. Мене особено ме радва обстоятелството, че народното представителство слуша съ голѣмо внимание уважаемия преждеговорившъ г. Илия Януловъ, и азъ бихъ молилъ съ същото внимание да бжда изслушанъ.

Една по-широка критика извънъ рамкитѣ на бюджетопроекта, съ който се занимаваме, е абсолютно наложителна; това го изискватъ върховнитѣ интереси на страната. Ние можемъ тукъ, отъ тая трибуна, да разгледаме общата политика на правителството и да направимъ една широка критика, само когато разглеждаме бюджетътъ на държавата и тронното слово; само разглеждането на тѣзи въпроси дава възможностъ на народното представителство да направя една широка критика, да хвърли единъ широкъ погледъ въ всичкитѣ области на нашето управление.

Отъ войната насамъ, откато настѣпиха аномалнитѣ условия на стопанския животъ, две теории се бориха: едната — за пълната свобода, за невмѣшателството на държавата въ стопанския животъ, и другата — за вмѣшателството на държавата въ него, въ смисълъ на регламентация, тѣй като моментитѣ, които преживѣхме бѣха аномални, следователно, намѣсата на държавата въ много случаи се налагаше. Това положение започна отъ 1918 г., годината въ която свърши войната, при една опразнена страна, когато не можеше веднага животътъ да влѣзе въ нормалния си път; ние тогава видѣхме, че безъ намѣсата на държавата, животътъ не можеше да бжде канализиранъ правилно и не можеше да се изживѣе това време, следъ 4-годишната войната, така леко, безъ сътресения. Това така и стана. Следователно, политиката, която се поддържаше отъ нѣкой следъ войната — да се оставѣла пълна свобода въ живота и държавата да не се вмѣсвала — е една политика фалшива въ основата си. Това може да се твърди и поддържа само въ времена нормални, само въ времена, когато стопанскитѣ и финансови условия на една държава сж еднакви съ тия въ другитѣ държави, когато нѣма условия, които да даватъ възможности на едни страни да използватъ други, или на едни личности да използватъ други, или на едни

съсловия да използват други. А такива именно не сж времената, които живеем от войната насамъ.

Всичките тѣзи условия, които се сложиха следъ войната, като че ли ни смутиха и не ни дадоха възможност да се ориентираме правилно и да се справимъ съ онѣзи голѣми въпроси, които имаше да се разрешаватъ въ нашата разстроена следъ войната стопански и финансово страна. Единственият грижи, които трѣбваше да положимъ веднага следъ войната, трѣбваше да бждатъ въ горната смисълъ, но като че ли ние не бѣхме приготвени за тѣхъ, и трѣбваше да признаемъ, че отъ войната насамъ въ всички наши разпоредби, решения, и действия ние правѣхме грѣшки колосални. Азъ трѣбваше да подчертая, че далечъ не сж общитѣ условия свѣтовни, които докараха стопанското ни и финансово разстройство, а това сж повече ония специфични наши грѣшки и условия, резултатъ на нашето безгрижие, на нашата безчувствителностъ, съ която ние живеемъ отъ войната насамъ. Това азъ имамъ право да го кажа като гражданинъ, който съмъ се занимавалъ и следилъ повече, отколкото своята работа, развоя на сбитията въ нашата страна, и стопанската и финансово политика на правителствата и разпоредбитѣ, които сж се издавали отъ войната насамъ, за стопанското ни и финансово превъзможване. Грѣшките, които ние сторихме, азъ бихъ казалъ сж велики. България наистина падна отъ катастрофата на войната, но тя скоро се съвзе. Днесъ България падна финансово и стопански повече, отколкото падането ѝ на Добро поле, следъ като тя можа бързо да се съвземе; на нея се даде тогава търговски-финансовъ и политически кредитъ въ най-кратко време, защото ония, които добре познаваха България, можаха да я оценятъ.

Като единъ отраденъ фактъ азъ бихъ ви посочилъ, че въ най-лошия за насъ политически моментъ, какъвто бѣ Добро поле, нашата валута ни най-малко не се разколеба; онѣзи, които познаваха добре стопанската конструкция и богатствата на нашата страна, оцениха я добре, и България можа да запази тогава валутата си при едно положение, каквото не е преживѣла въ своето съществуване отъ 50 години насамъ. Външниятъ свѣтъ, който проявява интересъ, който въобще контролира финансовитѣ и политически фактори въ разнитѣ държави, даде своята правилна преценка на нашата страна и България можа само въ 3—4 години, въпрѣки всички голѣми грѣшки, които ние направихме, да живѣе единъ що-годе нормаленъ стопански животъ. Въ онова време, когато трѣбваше да се държи смѣтка, че ще има да се изживѣва едно изключително време следъ войната; до онзи моментъ, когато нашиятъ животъ ще бжде стопански нормаленъ — трѣбваше да се положатъ сериозни и много сериозни грижи, за да можемъ да се приготвимъ да изживѣемъ тоя периодъ и да предотвратимъ лошитѣ последици, които се занизаха една следъ друга, и за съжаление ни докараха днесъ дотамъ, че единъ правителственъ стѣпъ, като г. Михайлъ Маджаровъ, да пише въ в. „Миръ“, че ни чака финансова катастрофа. Това и азъ ще го потвърдя; азъ съмъ напълно съгласенъ съ мнението, изказано отъ него.

Не бѣше ли ясно, че следъ свършването на войната бѣха необходими особени грижи, за да можемъ да изживѣемъ този периодъ отъ време, докато въ страната се изпълнятъ всичките запаси, които презъ време на войната се изчерпиха? А това не можеше да стане за по-малко отъ 3—4 години, докато се попълни мъртвиятъ запасъ. Тогавашниятъ воененъ министъръ г. Маджаровъ въ 1919 г. каза: „Снопъ вече падна, нѣма защо да се грижимъ за България, всичко ще потече по медъ и масло, оставете живота свободенъ, нѣма какво да се бъркаме, то само ще си трѣгне и ще се оправя“. Азъ, който по-рано ръководѣхъ една служба и изпълнихъ дълга си като гражданинъ, когато се сбогувахъ, въ 3—4 часова изложение предъ Министерския съветъ обърнахъ внимание на последния върху една мисълъ, по която написахъ и една статия съ подписа си отъ цѣла страница въ тогавашния в. „Прѣпорецъ“. Тази статия бѣше прегледана отъ Икономическото дружество, критикувана и бѣ преведена на френски и изпратена навънъ, защото се намѣри, че въ нея има изказани много ценни мисли, като едно предупреждение за всичко онова, което утре ни чака. Азъ имахъ честта да живѣя и въ времена, когато трѣбваше да се полагатъ по-сериозни грижи въ стопанската областъ, защото въ нормалнитѣ времена преди войната много малко приказвахме по стопанскя и финансови въпроси и малко грижи се полагаха въ това отношение — животътъ си течеше, всичко бѣше нормално, управлението на държавата не бѣше нищо друго, освенъ едно администриране. Следъ войната, обаче, новитѣ условия наложиха

по-специални грижи и тогава именно, колкото и да не бѣхме хора патили, колкото и да не разбирахме, колкото и да не сме преживѣвали голѣми събития, при желание, все можехме да се ориентираме. Азъ смѣтамъ, че всѣки човѣкъ, като вложи разумъ въ една работа, и като сериозно се загрижи за едно положение, макаръ и да не е ималъ случай да борави съ обществени работи, би могълъ да си направи вѣрна, правилна преценка и да вземе ония мѣрки, които могатъ да подпомогнатъ. Азъ бихъ казалъ, че съ малко повече грижи по онова време България днесъ би била една Швейцария, би била една Холандия, би била една Дания. Ако България, която изразходва всички свои материални и морални сили, можа при свършването на войната да остане съ една валута 165 л. 100-тѣ цвейцърски франка, при най-лошъ политически моментъ, това показва, че онѣзи, които опредѣлятъ стойността на нашата монета, по-добре сж ни познавали, отколкото ние сами.

Азъ трѣбваше да подчертая тукъ и една друга ценна мисълъ — че войната въпрѣки своитѣ разрушения, които донесе, откри нашитѣ богатства, които ние не познавахме до войната.

П. Якимовъ (д. сг): Г. Стефановъ! Тази мисълъ бѣше ли изказана въ Вашата статия, която е преведена на френски?

С. Стефановъ (д): Бѣше, бѣше, моля Ви се. Заинтересуйте се и я прочетете — в. „Прѣпорецъ“ отъ 19 ноември 1919 г. По-сетне азъ ще ви направя нѣкой цитати отъ нея. Въ Министерския съветъ тогава, както казахъ, азъ имахъ случай да направя предупреждението, че азъ констатирамъ, че ние се отнасяме съ една лекота къмъ най-сжществениятѣ и най-сериознитѣ грижи отъ всички други днесъ, и че ние трѣбваше да спрѣмъ нашето внимание, да се замислимъ сериозно каква програма трѣбваше да си начертаямъ, за да изживѣемъ това време — та да не стигнемъ днесъ дотамъ, докждето сме стигнали. Предупреждението бѣше въ следния смисълъ: България, веднага следъ армитиса нѣма да може да има единъ нормаленъ износъ, за да има постъпленията на валута, необходима да покрива нуждитѣ на вносъ. А за всички — и за най-голѣмия невежа — трѣбваше да бжде ясно, че на първо време вносътъ трѣбваше да бжде много по-голѣмъ, отколкото въ нормално време, докато се запълнятъ запаситѣ на страната, за да настѣпни тогава вече единъ нормаленъ вносъ.

Следователно, ние виждате две положения диаметрално противоположни. Тази мисълъ изнесена, можеше да бжде разбрана отъ всѣки единъ. Не бѣше мжно да се разбере, нѣмаше нужда отъ много умъ, за да се схване. Тогава ние разполагахме съ голѣми наличности, срѣдствата на нашето гражданство бѣха съхранени въ пари, защото материали нѣмаше, всичко бѣше прахосано. Тогава азъ посочихъ, че Народната банка трѣбваше да набави чужди девизи веднага следъ вдигането на търговската блокада, което вдигане стана въ 1919 г., ако се не лъжа, въ юний месецъ — не помня точно датата — и следъ която дата се даваше възможност на България да се сношава вече съ външния свѣтъ и на Народната банка и всички други банкови институти — да правятъ тия операции. И казахъ, че ако не се приготви тоя запасъ отъ валути, при една такава ниска цена, който да покрива дефицититѣ на последуюнитѣ 3—4 години, въ които вносътъ неминуемо трѣбваше да бжде много по-голѣмъ отъ нормалния, а износътъ почти нищоженъ въ първата година, който последователно щѣше да стане нормаленъ, ние ще изпадемъ въ катастрофа. Азъ мисля, г. г. народни представители, че и оня, който не е боравилъ съ този въпросъ, и той ще разбере тази истина, така ясно казана. Тогава азъ имахъ случай да разбера и да почувствувамъ до каква степенъ български управления гоятъ безчувствени предъ такива важни и сжществени въпроси, които трѣбваше да приковатъ вниманието поне на ония, които носятъ голѣмитѣ отговорности за всички послѣствия, които трѣбваше да настѣпятъ отъ това време нататкъ.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Тѣ сж си вземали бележка.

С. Стефановъ (д): Моля Ви се, азъ не съмъ дошълъ тукъ за 400 л., вие ще ме слушате.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, моля! Всички сж дошли да изпълняватъ дълга си.

С. Стефановъ (д): Азъ не прекъсвамъ, слушамъ и моля да не ме прекъсватъ. — Това положение е очевидно. И оттогава насам, г. г. народни представители, започна началото на финансовата и стопанската криза; отъ този моментъ, въ който у насъ не се взема и най-малката грижа за изживяване на този периодъ, въ който, както ви казахъ, ние трѣбваше да харчимъ чрезмѣрно за вносъ, при незначителни постъпления отъ износъ, започна нашето финансово разстройство. Азъ дадохъ статистики, цифри при единъ, два, три случая, тамъ присѣтствувахте и сегашниятъ председател на Народното събрание, и много други господра, които днесъ сж тукъ, и тѣ имаха случай да чуятъ това, но всичко бѣше напраздно.

Какво стана? Веднага следъ промѣната, даде се пълна свобода по всички направления на нашия животъ — животътъ си потече свободно, както желеаха ония, които бѣха защитници на принципа на пълната свобода. Ние се намѣрихме предъ едно положение, че трѣбваше да харчимъ валути 3-4-5 пѣти повече, отколкото получавахме отъ износа. Нашата валута отъ 165 швейцарски франка достигна до 300 или 400 въ два месеца и по-после на 3.300, ако се не лъжа, само въ продължение на 7—8—10 месеца. (Възражения отъ сговориститѣ) Моля ви се, азъ имамъ цифри, документи, макаръ да ги нѣмамъ сега у себе си, за да ви потвърдя това.

II. Дачевъ (д. сг): За коя година говорите Вие?

С. Стефановъ (д): Азъ говоря за 1919 г., за управлението, въ което тритѣ четвърти отъ тия, които стоятъ тукъ, вземаха участие прѣко или косвено.

Г. Семерджиевъ (д. сг): И г. Мушановъ бѣше тогава.

С. Стефановъ (д): Единъ печаленъ случай заслужава сжко да бѣде отбелязанъ, който подчертава туй престъпно безгрижие, за което говоря, туй безчувствие, което и днесъ азъ констатирамъ. Откакто съмъ влѣзълъ въ Камарата, азъ наблюдавамъ съ каква лекота отъ тукъ (Сочи болшинството) се отнасятъ къмъ сериознитѣ критики, които идатъ отъ тая трибуна. И трѣбва да призная, че днесъ за пръвъ пѣтъ имаме случай съ приковано внимание да слушате вие единъ отъ ораторитѣ на опозицията.

Нѣкой отъ сговориститѣ: И Васъ.

С. Стефановъ (д): Защо? Защото не можеше думитѣ на г. преждеговорившия ораторъ да не бждатъ почувствувани силно; тѣ не можеха да не бждатъ почувствувани, това го чувствувахъ и азъ и наблюдавахъ по вашитѣ лица какъ и вие го чувствувахте.

Г. г. народни представители! Азъ не бихъ взелъ думата и смѣтахъ това да извърша въ следующата вечеръ, но когато онзи день прочетохъ отговора на Негово Величество Царя на отговора на тронната речъ и когато видѣхъ, че държавниятъ глава — върховниятъ институтъ въ тази страна, който не може да се занимава съ финансово и стопанска криза, който има по-други грижи — въ своя отговоръ подканя правителството, подканя всички групи — не казва Парламента, и азъ не мога да не дамъ значение на тая фраза, употребена отъ Негово Величество — да изгълниятъ дълга си, когато видѣхъ това, казвамъ, азъ бѣхъ принуденъ да излѣза на тая трибуна и да изгълнямъ моя дългъ като гражданинъ и представител на този народъ. Нима трѣбваше върховниятъ институтъ у насъ — Негово Величество — да ни напомни да се занимаваме по-сериозно съ тоя въпросъ? Нима ние сами не съзнавахме, че днесъ нѣма никакви други проблеми и други въпроси, които да вълнуватъ страната, освенъ държавната финансова и народостопанската криза? Нима не е ясно и за всички, че въпросътъ на въпроситѣ днесъ, който бѣше поставенъ и въ тронното слово, това сж грижитѣ — особенитѣ грижи, както казва Негово Величество — които ние трѣбва да положимъ за финансово и стопанско превъзможване? Нима тази дума „превъзможване“ тѣй напраздно е употребена? Тя е много добре мислена, когато е писана. И азъ не мога да не ѝ отдамъ съответното значение, каквото тя заслужава.

Г. г. народни представители! Азъ не бихъ разширилъ моята критика къмъ миналото, ако днесъ на тѣзи маси не стояха господата отъ ХХI-то обикновено Народно събрание. Днесъ ние, народнитѣ представители отъ ХХII-то обикновено Народно събрание, не бихме могли да правимъ една безогледна, една остра критика на правителството, ако

то би било родено презъ ХХII-то Народно събрание. Ние не бихме имали това право, защото то не би имало свое минало. Ние не бихме могли да преденнимъ кои негови действия сж предизвикали последиствията, които днесъ отъ своя страна сж причина за положението, което страната преживѣва. Но когато на тѣзи маси стои пакъ сжщото правителство, което бѣ и презъ ХХI-то обикновено Народно събрание, а въ голѣмата си частъ хората отъ болшинството сж сжщитѣ, които поддържаха отъ четири години насамъ сжщия режимъ, намъ се дава право да бждемъ по-строги въ своята преценка на действията на това правителство, на наредбитѣ, на неговитѣ закони презъ ХХII-то обикновено Народно събрание. Това е право, това е логично. Ако това не бѣше тѣй, азъ щѣхъ да се спра само въ рамкитѣ на запроекта, само върху сухитѣ цифри, за да кажа мнението си и върху нѣкои последни нѣща, които биха послужили за едно уяснение на нѣкои въпроси. Понеже имаме сжщото управление, ние имаме право и дългъ да направимъ нашата критика, да хвърлимъ погледъ върху това минало, да видимъ дали нѣма известни действия, които сж дали въ резултатъ едни последиствия, които сж се отразили не по-малко зле, отколкото всички онѣзи общи причини, съ които всѣки день се извинявамъ, че тѣ сж, които сж докарали кризата въ България.

Г. г. народни представители! Азъ не съмъ отъ теоретичитѣ, отъ хората, които живѣятъ въ облацитѣ; азъ не живѣя съ теории и съ фантазии; азъ съмъ човѣкъ, който ходя по земята, който съмъ въ живота и познавамъ много добре нашия животъ въ всички направления, въ всички области. Азъ имамъ връзки съ чиновника, съ работника, съ търговеца, съ еснафа, съ индустриалеца, азъ познавамъ тѣхния халъ и ще бжда изразителъ на онова, което днесъ чета по тѣхнитѣ лица, на онова, което тѣ ежедневно произнасятъ, когато си отиватъ вечеръ съ замаяна глава и се чудятъ какъ ще осъмнатъ утре на своята работа. Ето защо намъ се дава право да направимъ една преценка на дългата на днешното правителство, да видимъ дали нѣма и други причини за кризата, които сж усилили всички ония общи причини, създадени отъ войната.

Кой ще отрече, че Общоевропейската война донесе голѣми разрушения? Кой ще отрече, че голѣмитѣ събития, въ които бѣ ангажирана Европа, не сж се отразили навсякъде? Животътъ на народитѣ отъ разнитѣ континенти, отъ разнитѣ материци е свързанъ. Кой ще отрече, че липсватъ общи причини, които сж и главнитѣ причини, за да има и въ България това финансово и стопанско разстройство, за което говоримъ и което никой не може да отрече? Но азъ съмъ отъ тѣзи народни представители, които поддържатъ една друга теория — че тия общи причини нѣмѣятъ предъ всички онѣзи специфични причини, рожба на нашата управа отъ войната насамъ и въ много голѣма степенъ на управата отъ 1923 г. насамъ. Кой сж тѣ?

Презъ 1919 г. се извърши единъ голѣмъ грѣхъ, който не може да бжде простенъ никому и който фигурира дебело подчертанъ въ миналото експозе на г. министра на финанситѣ, уважаемия г. Молловъ. Касае се за изнасянето на 40 милиона златни лева въ онова време, когато всичкото злато на България бѣше 65 милиона лева ефективенъ и което гарантираше нашитѣ банкноти. Защо стана това? Защото се отнесохме съ сжщото безчувствие и съ сжщото безгрижие къмъ разрешението на този въпросъ по онова време и оставихме съ една лекота да изхвъркне това злато отъ България, макаръ дадено като депозитъ и че ужъ щѣло да се върне. Никой нѣмаше грижата да го откупи. 40-тѣ милиона златни лева струваха тогава не повече отъ 60—70 милиона български лева, а въ него време въ каситѣ на Народната банка имаше надъ 850 милиона лева.

II. Якимовъ (д. сг): Ако не бѣха дадени тия пари, може би, гладътъ щѣше да предизвика безредици въ Сливенъ...

С. Стефановъ (д): Този гладъ го знамъ много по-добре отъ Васъ, г. Якимовъ.

II. Якимовъ (д. сг): ... и Вашата фабрика може-би нѣмаше да сществува.

С. Стефановъ (д): Поне въ тая областъ недейте ме закача — азъ съмъ си далъ живота въ оная служба. — Това е едно велико престѣпление, което има своитѣ последиствия, за да ходимъ днесъ да хлопаме по чужди врати, за да кърпимъ скъсанитѣ гащи на България. Това е първата основа на нашето нещастие. Тогава по моя инициатива бѣ свиканъ

съветъ въ Българската народна банка, за да побудимъ финансовия министъръ да предприеме нѣщо. Присѣдствуваха г. Буровъ, г. Боевъ, г. Губидѣльниковъ и всички Други хора, които познаватъ тия въпроси, които познаваха тогава положението, и тѣ се съгласиха съ мене по какъвъ начинъ може да се уреди тази работа. Направихъ единъ опитъ. Азъ купихъ единъ чекъ за 11 милиона лева отъ Македонската банка срещу Лондонъ, който спаси България — направете му смѣтката по 27 пѣти — нѣколко стотинъ милиона лева. Г. министърътъ на финанситѣ е казалъ въ своето експозе, което азъ имамъ, което сега не е при мене, че тая грѣшка ще коштува на българската държава близо 2 милиарда лева. Азъ имамъ първото експозе на г. министра на финанситѣ и помня цифритѣ много добре.

Тия бележки направихъ, за да подчертая съ каква лекота, съ какво безгрижие ние се отнасяме къмъ тия въпроси. Азъ, който наблюдавамъ непрекъснато нашия животъ, следя го повече отколкото следя своитѣ работи, констатирамъ, за съжаление, че сѣщото безгрижие, сѣщата лекота, сѣщото безчувствие продължава и до днесъ. Преди една година, когато всички се почувствувахме унижени подъ ударитѣ на това положение, което настѣпи, правителственитѣ вестници преди насъ забиха тревога: „Положението е лошо, дайте да го спасимъ!“ Азъ притежавамъ цѣла колекция статии отъ правителственитѣ вестници, особено „независимитѣ“ „Миръ“ и „Слово“, и съжалявамъ, че ги нѣмамъ тукъ, за да ви цитирамъ отъ тѣхъ. Сѣщото ви каза и г. Януловъ, че правителственитѣ вестници първи забиха тревогата; тревогата, че положението станало по-лошо, се даде отъ „Миръ“ и „Слово“. Но когато ние правѣхме тия бележки — на насъ не се позволяваше да кажемъ нито дума въ тая областъ, насъ ни наричаха разколници, насъ ни наричаха хора, които искаме да прѣчимъ на отечествоспасителната политика, която се поведе отъ 1923 г. насамъ, за която азъ ще направя своитѣ бележки.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Извинете, г. Стефановъ.

Г. г. народни представители! Часътъ е 20.

Отъ лъвицата: Нека г. Стефановъ продължи речта си утре.

Подпредседателъ: **Д-ръ Б. ВАЗОВЪ**

Секретарь: **Г. КРЪСТЕВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	Стр.		Стр.
Отпуски, разрешени на народнитѣ представители: Коста Николовъ, Михаилъ Маджаровъ, Никола Стамболиевъ, Иванъ Христовъ, Христо Баевъ, Никола Костовъ Тахтаджи, Димитъръ Ловчиновъ, Петко Палиевъ, Теню Янгъзовъ, Василь Драгановъ, Иванъ Колевъ, Вичо Петевъ, Никола Алексиевъ, Иванъ х. Николовъ, Савчо Ивановъ, Мито Аврамчовъ, д-ръ Борисъ Николовъ, Стоянъ Омарчевски, Димитъръ Ивановъ, Борисъ Бошковъ и Иванъ Харизановъ	321	Питане отъ народния представителъ К. Маноловъ къмъ министра на търговията, промишлеността и труда — пита: известно ли му е, че нѣкои лица сѣ ангажирали и закупили сиренето и кашкавала за износъ и какви мѣрки мисли да вземе за осигуряване непроизводителното градско и селско население съ тоя отъ първа необходимостъ артикулъ (Развиване и отговоръ)	321
Предложения: 1) за освобождаване отъ митни берии употребяванитѣ дрехи, изпратени отъ Америка за българскитѣ бѣжанци (Съобщение)	321	Законопроектъ за бюджета на извънреднитѣ приходи и разходи на държавата за 1927/1928 финансова година (Първо четене — продължение разискванията)	323
2) за продължаване срока на торбитѣ за амбалажъ на брашно по чл. 214 отъ закона за митницитѣ (Съобщение)	321	Дневенъ редъ за следующето заседание	340